

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

आनन्द भूमि

(नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका)

चीनको संघाईको जेड बुद्ध विहारमा रहेको बुद्ध

वर्ष २८

अंक १

बु.सं. २५४४

इ.सं. २००० मे

ने.सं. ११२०

वि.सं. २०५७

भगवान् बुद्ध

विषयसूची

विषय	पृष्ठ
१. बुद्धवचन	१
२. सम्पादकीय	२
३. भगवान् बुद्धको सांस्कृतिक क्रान्ति	३
४. त्रिपिटकभित्र अर्थशास्त्र एक छोटो चिनारी	५
५. अम्बपालीको प्रार्थना (कविता - प्रा. आशाराम शाक्य)	७
६. जहाँ बौद्धहरू सबै मुस्लिममा परिणत भइसके	८
७. बुद्धधर्ममा ज्ञानमाला भजनको भूमिका	१२
८. के विश्वका मुख्य धर्महरू	१५
९. गौतम नन्द (नाटक)	१८
१०. सप्तरत्न आर्यधन	२२
११. बुद्धको व्यावहारिक दृष्टिकोण	२६
१२. प्रेम (कविता)	२८
१३. Buddhism And Naga Beliefs	२९
१४. Life History of Gautam Buddha	३०
१५. बुद्धकालीन समाजमा लोकमहोत्सव.....	३५
१६. बुद्धया शरणय् वने वा (म्ये)	४०
१७. भिक्षु अमृतानन्दया सोलुखुम्बु यात्रा - छगू नमूना	४१
१८. बौद्ध गतिविधि	४३

आनन्दभूमि

(नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका)

सल्लाहकार

भिक्षु कुमार काश्यप

फो.नं. २७१४२०

तीर्थनारायण मानन्धर

फो.नं. २७०३८९

सम्पादक

सुवर्ण शाक्य

फो.नं. २८१४९४

पोष्टबक्स नं. १४१८

मुद्रणप्रबन्धक

अष्टमुनि गुभाजु

फो.नं. २५४१११

व्यवस्थापक एवं प्रकाशक

भिक्षु धर्ममूर्ति

सचिव

आनन्दकुटी विहार गुठी

स्वयम्भू

फो. नं. २७१४२०

वितरण व्यवस्था सहयोगी

केदारनाथ श्रेष्ठ

फो.नं ३११३०७

कार्यालय

आनन्दकुटी विहार

स्वयम्भू, काठमाडौं

पोष्टबक्स नं. ३००७

फो.नं. २७१४२०

बुद्धवचन

नत्थि रागसमो अग्नि नत्थि दोससमो गहो ।

नत्थि मोहसमं जालं नत्थि तण्हासमो नदी ॥

रागसमान अग्नि अर्को छैन । द्वेषसमान ग्रह अर्को छैन ।

मोहसमान जाल अर्को छैन । तृष्णासमान नदी अर्को केही छैन ॥

भगवान् बुद्धले धर्मदेशना गरिहनुभएको बेलामा धर्मदेशना सुनिरहेका ५ जना उपासिकाहरूमध्ये एकजना उँधिरहिन्, एकजनाले भूमि कोट्याइरहिन्, एकजनाले एउटा रूखको हाँगो समाई चलाइरहिन्, उकजनाले आकाशमा टोल्हाएर हेरिरहिन् र एकजनाले एकचित्त गरी धर्मश्रवण गरिरहिन् । त्यसबेला आनन्द स्थविरले ती उपासिकाहरूले गरिरहेका कुरा देखी तिनीहरूले धर्मश्रवण नगरी किन त्यसरी आफ्नाफ्नो धूनमा बसिरहेका हुन् भनी सोध्दा भगवान् बुद्धले राग, द्वेष, मोह र तृष्णाको कारणले तिनीहरूले धर्म श्रवण गर्न नसकिरहेका हुन् भनी बताउनुभयो । त्यसैले रागजस्तो अग्नि, द्वेषजस्तो ग्रह, मोहजस्तो जाल र तृष्णाजस्तो नदी अरू कुनै कुरा छैन भनी माथिको गाथा बताउनुभएको थियो ।

आजीवन ग्राहकशुल्क १०००/-

वार्षिक ग्राहकशुल्क रु. ६०/-

एक प्रतिको रु. ६/-

वर्ष २८ - अङ्क १ - बु.सं. २५४४ - वैशाखपूर्णिमा

पर्यटन र संस्कृतिमन्त्रालय

नेपाल धर्म संस्कृतिको नामूद थलो कहलिएको छ । धर्म संस्कृतिको संरक्षणार्थ पुरातत्त्व विभाग, गुठी संस्थान आदिको व्यवस्था गरिएको छ । संस्कृतिमन्त्रालय खडा गरी मन्त्रीपरिषद्मा यसको छुट्टै प्रतिनिधित्व गर्ने गरिएको छ । संस्कृतिमन्त्रालय शिक्षा, युवा खेलकूद आदिसँग रहँदै घुमफिर गर्दै अहिले पर्यटन मन्त्रालयसँग गाभिन पुगेको छ ।

पर्यटकहरूलाई सांस्कृतिक पक्षको जानकारी गराई आफ्नो गौरव प्रदर्शन गर्नु ज्यादै उपयुक्त कुरा हो । कुनैपनि स्थानमा भ्रमण गर्नु भनेको ऐतिहासिक एवं सांस्कृतिक थलोको जानकारी प्राप्तिका लागि लालायित हुनु हो । आफ्नो विषयमा मानिस जानकारी राख्न चाहन्छन् तापनि सांस्कृतिक कुरामा सबैको चाख जाने वस्तु हो । व्यापार आदिवाट मानिसलाई प्रत्यक्ष भौतिक फाइदा भएभैं यी वस्तुबाट फाइदा प्राप्त गर्न मानिस सक्दैनन् । यो भावनात्मकमात्र हुने भएको ले यस्ता वस्तुहरू नाशिई, विग्रिई लोपप्रायः हुँदै जाने हुन्छ । आफ्ना व्यक्तिगत घर एवं सरकारी कार्यालयहरूसंबन्धका योजनासहितका भवनहरू राम्रा भइरहन्छन् तर पाटी पौवा, मन्दिर विहार जीर्ण अवस्थामा रहने गछ्छन् । यसको कारण त्यसबाट आर्थिक लाभ नहुनु हो ।

जहाँ पर्यटकहरू जान्छन् त्यहाँको स्थान राम्रो गर्ने प्रवृत्ति अहिले देखापरेको छ । पर्यटकहरूको आगमन विदेशी मुद्रा प्राप्त हुने एक किसिमको राष्ट्रिय आम्दानी हो । सरकारले यतातिर ध्यान दिएर पर्यटनमन्त्रालयमा संस्कृतिमन्त्रालय गाभिई पर्यटन उद्योग बढाउने उपाय खोजिए जस्तो छ । जे होस् राष्ट्रिय फाइदा हुनु सबैको लागि हो र फाइदा हुने कुरामा सबैले लागिदिनुपर्दछ ।

कुनैपनि कुरा अरूको लागि तयार गरेर फाइदाको लागि मात्र बनाइएमा आफ्नोपन हराएर अस्तित्वमा दखल हुन जाने पनि हुन्छ । आफ्नो संस्कृतिमा विरूपता ल्याएर देखौवा चहलपहलको सृजना गरी त्यसबाट फाइदा खोज्नेतर्फ लाग्नाले राष्ट्रिय हितको सट्टा परराष्ट्रको दास बन्दै जाने हुन्छ । यसतर्फ बिचार पुऱ्याई पर्यटन र संस्कृति मन्त्रालयले नेपालीपन, नेपाली सांस्कृतिक वातावरण र नेपालीभावनालाई चोट नपुग्ने गरी पर्यटनको विकासमा संस्कृतिको प्रयोग हुनु आवश्यक छ । मात्र पर्यटनलाई खुशी पार्ने गरी आफ्नोपनलाई त्याग्नै गर्ने प्रवृत्तिप्रति सचेत हुनु वाञ्छनीय छ ।

भगवान् बुद्धको सांस्कृतिक क्रान्ति

भिक्षु अश्वघोष

इशापूर्व ६२३ मा बुद्धको जन्म भएको थियो । त्यसताका भारत, पाकिस्तान, बंगलादेश र नेपाल भन्ने देश थिएनन् । त्यसताका ती भू-खण्डलाई जम्बुद्वीप भनी व्यवहार गरिन्थ्यो । जम्बुद्वीप क्षेत्र १५ लाख ७५ हजार माइलमा फैलिएको थियो रे ! त्यसताका समाज चार वर्णाश्रमममा विभाजित थियो । ब्राह्मण, क्षेत्री, वैश्य र शूद्र । वैदिक संस्कृतिको इतिहासअनुसार, समाजको व्यवस्था मिलाउन कार्यविभाजन गरिएको देखिन्छ । त्यतिवेला वेद र धर्मको अध्ययन-अध्यापन, यज्ञ-होम, दान लिने तथा कर्मकाण्डको अधिकार ब्राह्मणवर्गलाई दिइयो । उच्चजाति, धर्मको नेतृत्वमात्र होइन, राज्यको अनुशासन, सल्लाह र राजगुरुपदको अधिकारसमेत ब्राह्मणहरूलाई नै दिइयो । राज्य सञ्चालन र दण्डविधान बनाउने अधिकार क्षेत्रीहरूको हातमा गयो । यसरी नै व्यापार, कृषिकर्म, पशुपालन र आर्थिक कारोबार आदि गर्ने जिम्मा वैश्यहरूको हातमा गयो । त्यसताकाको व्यापारी र धनीवर्ग वैश्य नै थिए । यज्ञ - यागादि कार्यको जजमान पनि यिनीहरू नै थिए । समाजमा वैश्यहरूको उच्चस्थान थियो । ब्राह्मण, क्षेत्री र वैश्यको दाससमानको जात थियो - शूद्र । यिनीहरूले सेवकको रूपमा जीवन घान्नुपर्दथ्यो जुन आजसम्म पनि हाम्रो समाजमा बचावत् छ ।

ब्राह्मणहरूलाई बालकैदेखि त्रिवेद-ऋग्वेद, यजुर्वेद र सामवेद (पछि थपिएको अथर्ववेद) को अध्ययन तथा पुरोहितपरम्पराको कर्मकाण्डको अध्ययन गर्नुपर्ने अनिवार्य शिक्षा लागू गरिएको थियो । अध्ययनमै संलग्न भएको ले अहिलेसम्म बाहुनहरू अध्ययनशील र सुभूषण भएका हुन् । क्षेत्रीहरूलाई शस्त्रास्त्र प्रयोग गर्ने तालिम लिन अनिवार्य थियो । त्यसको लागि तक्षशिला, विक्रमशिला आदि विश्वविद्यालयको व्यवस्था थियो । कसै कसैले त्यक्तिगतरूपमा पनि अध्ययन गर्दथे ।

वैश्यहरूले पैसा सापटी दिने आदि आर्थिक कार्यहरू गर्दथे र यज्ञ आदिमा जजमान पनि भई दान आदि दिने काम पनि गर्दथे (शोषण पनि गर्दथे) यिनीहरूको पनि समाजमा ठूलो स्थान थियो र, आज पनि छ । राजालाई वैश्यहरूको सहयोग अपरिहार्य थियो । उनीहरूको सहयोग बिना राज्य सञ्चालन गर्नु सजिलो काम थिएन । आज पनि व्यापारीहरूको फाइदातिर ध्यान केन्द्रित हुने गर्छ । यो विधि संसदीय प्रजातन्त्र भएका देशमा मात्र लागू हुन्छ ।

ब्राह्मणहरूले शूद्रहरूलाई शोषण गर्ने क्रममा धार्मिक गतिविधमा भाग लिन र विद्या अध्ययन गर्नबाट पनि वञ्चित गराएका थिए । उनीहरूलाई चर्पी आदि सफाई गर्ने तल्लो तहको काममा

लगाई दासको स्थानमा राखे । शुरू शुरूमा महिलाहरूलाई धार्मिक कार्यमा भाग लिनदिइन्थ्यो, तर पछि गएर ब्राह्मणवादको प्रभुत्व जमिसकेपछि वेदको अध्ययन र यज्ञ-होम आदि कार्यमा महिलाहरूलाई भाग लिनबाट वञ्चित गराइयो । माता-पिताको दिवंगतपछि उनीहरूको नाउँमा श्राद्ध गर्ने अधिकार पनि पुरुषहरूमा मात्र सीमित पारिदियो । फलस्वरूप पैतृक सम्पत्तिको अधिकार बाट पनि महिलाहरूलाई वञ्चित पारियो ।

विस्तारै महिलावर्गलाई सम्पूर्णरूपले पराधीन बनाउँदै लगियो । जस्तो, बाल्यावस्थामा आमा-बाबुको अधीनमा बस्नुपर्छ । विवाहपछि लोग्नेको अधीनमा रही दासीसरह लोग्नेले भनेजस्तो गरी सेवारत हुनुपर्छ । आफूभन्दा लोग्ने पहिले मर्ने भने आजीवन विधवा भई बस्नुपर्छ । भारतमा लोग्नेसँगै सती जाने प्रचलन भएको र बेश्यावृत्ति बढेको पनि त्यही कारणले हो ।

हिन्दूसंस्कृतिअनुसार जीवनलाई चार आश्रममा विभक्त गरिएको छ ।

- (१) ब्रह्मचर्याश्रम = विद्यार्थी जीवन
- (२) गृहस्थाश्रम = विवाहित जीवन
- (३) वानप्रस्थ = वृद्धजीवन र सन्यासाश्रम = साधु-सन्यासीयुक्त धार्मिक जीवन ।

यज्ञ-होम आदि धार्मिक कार्यदेखि मानिसहरू विरक्त हुन थाले । जजमान घटेपछि ब्राह्मण पुरोहितहरूलाई जीविका चलाउन गान्धो पर्‍यो । कृषिमा लाग्नुपर्‍यो भनी पुरोहित ब्राह्मणहरू किसान बन्न पुगे । कृषिको लागि पशुपालन गर्न शुरू गरे । पालिसुत्तनिपातमा कसिभारद्वाज ब्राह्मणको कथामा “ब्राह्मणहरू पनि खेतका काम गर्दथे” भन्ने कुरा उल्लेख छ । खाद-मलको लागि पशुपालन गर्दा गाई-भैंसीबाट धेरै दूध उत्पादन गरी घ्यू बनाउन थाले । अनि उनीहरूले

ग्राहककहाँ गएर आफ्ना उत्पादन बेच्न थाले । पछि ब्राह्मण नै वैश्य बने । पालिसाहित्य-अनुसार, यज्ञमा गाई बलि दिन्थे । धर्मको नाउँमा हिंसा गर्दथे । हुनत, आजसम्म पनि हामीकहाँ दशैँमा धर्मको नाउँमा प्राणीहिंसा गरेर बलि चढाइन्छन् ।

ब्राह्मणहरू पछि गएर राज्यसत्तामा पुगे । भारतमा र हाम्रो देश नेपालको राज्यसत्तामा ब्राह्मणहरूको प्रमुख हात रहिआएको छ । अब ब्राह्मण-क्षेत्री बन्न पुगे ।

हाम्रै लुम्बिनीमा जन्मनुभएका सिद्धार्थ गौतमले वैदिक समाजको विकृति देखेर वाक्क भै समाजलाई सुधार गर्न नै राज्यसत्ता त्याग गर्नुभयो । यसपछि मानवजीवन सुधार गर्ने र शान्तिमा आधारित आर्यअष्टांगिक मार्गको ज्ञान लाभ गर्नुभई तत्कालीन जनमानसमा सांस्कृतिक क्रान्तिको शुरुवात गर्नुभयो । मिथ्यादृष्टिबाट दुःख नाश हुँदैन, अशान्ति भइने रहन्छ । सम्यक् दृष्टि हुनुपर्‍यो अर्थात् ठीक समझदारी चाहियो । जन्मले कोही पनि ब्राह्मण हुँदैन, जन्मले कोही पनि नीच हुँदैन । आफ्नो कामले नै मानिस ब्राह्मण वा नीच हुन्छ भनी बुढले शिक्षा प्रचार गर्नुभयो ।

भगवान् बुढले भिक्षुसंघ र भिक्षुणीसंघको स्थापना गर्नुभई आफ्नो संघमा च्यामे, हजाम, कसाई आदि जातिलाई भिक्षु भिक्षुणी बनाउन अनुमति दिनुभयो । पालिसाहित्य थेरगाथा र थेरीगाथामा दलित जाति सोपाक, सुनीत र उपालि भिक्षु बनेर जीवनमुक्त भएको यसको ज्वलन्त उदाहरण हो । वास्तवमा चित्त शुद्ध भएमात्र मुक्ति पाइन्छ । यज्ञ, होम र कर्मकाण्डले मुक्ति पाउन सकिँदैन भने भगवान् बुढले साँस्कृतिक क्रान्तिमा आवाज बुलन्द गर्नुभएको थियो ।

त्रिपिटकभित्र अर्थशास्त्र एक छोटो चिनारी

- भिक्षु सुजन
बैकक

त्रिपिटक बुद्धधर्मको मूल स्रोत तथा पवित्र ग्रन्थ हो । भिक्षु, श्रामणे, उपासक, उपासिका तथा बुद्धधर्मप्रेमीहरू यस पवित्र ग्रन्थभित्र रहेका धर्मविनयलाई अध्ययन गरेर बुद्ध भगवान्‌ले बताउनुभएको बाटोमा लागेर सफल जीवन बिताउने गर्दछन् । त्यसैकारण बुद्धधर्मको पवित्र त्रिपिटकलाई “परियत्तिसद्वम्म” भनेर भनिन्छ किन भने “पतिवेधसद्धर्म” वा मार्गफल अथवा निर्वाण तर्फ जाने बाटो । निर्वाण नै मनुष्यजीवनको लागि दुःखबाट मुक्त हुने अन्तिम बाटो हो ।

अर्थशास्त्री Paul A. Sumualson ले अर्थशास्त्रको बारेमा भन्नुभएको छ -

‘उत्पादनशील वस्तुको परिणाम सीमित छ जसको प्रयोगबाट विभिन्न वस्तुहरूको उत्पादन गरिन्छ । उक्त उत्पादित वस्तुहरूको परिभोग वर्तमान र भविष्यमा समेत कसरी गर्ने भन्ने विषयमा आजका मानिस र समाज सोचिरहेका हुन्छन् । उत्पादित वस्तुको परिभोग भविष्यमा समेत गर्नको लागि रकम तथा मजदुरहरू लगाउन पनि तत्पर हुने गर्दछन् ।’

बुद्धको उपदेश कुनै पनि नयाँ पुराना अर्थशास्त्रीलाई मार्गनिर्देशनको रूपमा रहेको छ । त्रिपिटकभित्र भगवान् बुद्धले आर्थिक अवस्थाको बारेमा ४ प्रकारका मुख्य धर्म बताउनुभएको छ । ती चारप्रकारका धर्मको आधारमा मानिसहरूको दैनिक आर्थिक अवस्थालाई वहाँले व्याख्या गर्नुभएको छ । त्यस धर्मको अध्ययन गरेबाट हामी बुझ्न

सक्छौं कि संसारमा मानिसहरू किन गरिब र धनी हुन्छन् ।

मनुष्यको दैनिक जीवनमा अर्थशास्त्रले धेरै नै प्रभाव पारेको हुन्छ । यसको अध्ययनबाट घरगृहस्थी तथा देशको आर्थिक अवस्थाको बारे बुझ्न सजिलो पारिदिनु हो । विशेष गरेर मानीसहरू एकआपसमा कुराहरूको विचार विमर्श हुँदा पनि आर्थिक अवस्थाको बारेमा नै हुने गर्दछ । आर्थिक अवस्थालाई हल गर्नको लागि आधुनिक र वैज्ञानिक प्रविधिको मात्र भर परेर सफल जीवन बिताउन सकिँदैन, त्यसमा धर्मका उपदेशहरूलाई पनि समावेश गर्नुपर्दछ । अर्थशास्त्रको नियमसँगै धर्मलाई बराबरीमा राखी दैनिक जीवनमा क्रियाकलापलाई अगाडि बढाउने गर्नुपर्दछ अनिमात्र सफलताको उच्चशिखरमा पुगी सुखद जीवनमा पुग्न मद्दत दिनेछ । राज्यशासनमा ठूला पदवीहरूमा बसेकाहरू धेरै समय देश विकास तथा आर्थिक अवस्थासम्बन्धी सोचिरहेको हुनेछ । कुन मूल्यमा जनताहरू सन्तुष्ट हुनेछन् र के गरेमा मूल्य वृद्धिमा कम हुनेछ जसले गर्दा परिभोग गर्ने २ उत्पादकमा सन्तुष्टि मिल्नेछ । देशविकास तबसम्म हुँदैन जबसम्म आयात निर्यातमा तोकिएको भन्दा बढी फाइदा लिने तथा कुनै पनि विदेशी सहयोगमा फाइदाहरू उदाउने कामहरू हुनेछन् यस्ता विषयमा त्रिपिटकमा अंगुत्तरनिकायमा वाणिज्यसूत्र अपर्णवर्गमा भगवान् बुद्धले सारिपुत्रले सोध्नुभएको प्रश्नको जवाफ यसप्रकार दिनुभएको छ ।

भिक्षु सारिपुत्र भगवान् बुद्ध बसिरहनुभएको ठाउँमा गएर साष्टाङ्ग अभिवादन गरी एक उचित ठाउँमा बस्नुभयो र भगवान्सँग सोध्नुभयो -

“भगवन् ! के कामको फलले गर्दा जीवनमा मानिसहरूले आफ्नो व्यापारमा हानि भोग्नु-पछि ?”

“भगवन् ! के कामको फलले गर्दा जीवनमा मानिसहरूलाई आफ्नो व्यापार आफूले सोचेभन्दा कम फाइदा हुन्छ वा बढी फाइदा हुन्छ ?”

भगवान् बुद्धले भन्नुभयो - ‘सारिपुत्र ! यस लोकमा केही व्यक्तिहरू श्रमण वा आचार्य गुरु कहाँ गई उहाँहरूलाई आवश्यक पर्ने वस्तुहरू कुनै छ भने दिन ल्याउने वचन दिन्छन् तर पछि केही दिन ल्याउँदैनन् । यस्ता व्यक्तिहरू यदि मृत्यु पश्चात् मनुष्यलोकमा मनुष्य नै भएर जन्म लिएमा त्यस्ता व्यक्तिहरूले जुनसुकै व्यापारको काम गरे पनि हानिमात्र हुनेछ ।

‘सारिपुत्र ! यसलोकमा केही मानिसहरू श्रमण वा गुरु आचार्यकहाँ गई उहाँहरूलाई कुनै चिजको कमी भएमा त्यो कुरा पुर्‍याउनेछु भनी वचन दिन्छन् । पछि उनले दिएको वचनअनुसार उक्त आवश्यक वस्तुहरू पुर्‍याउन आँछ भने उसको मृत्यु पश्चात् मनुष्य नै भएर यसलोकमा जन्म लिएमा उसले जुनसुकै व्यापार गरेतापनि सोचे अनुसारको व्यापारमा फाइदा हुनेछ ।’

‘सारिपुत्र ! यसलोकमा केही मानिसहरू श्रमण वा गुरु आचार्यकहाँ गई उहाँहरूलाई कुनै चिजको कमी भएमा भन, पुर्‍याउनेछु भनी वचन दिन्छ । पछि आएर आफूले दिएको वचनभन्दा बढी दान दिन आउँछ । यदि त्यस्ताको मृत्यु भएमा मृत्युपश्चात् मनुष्य नै भएर यसलोकमा

जन्म लिएमा उसले जुनसुकै व्यापार गरेतापनि सोचेभन्दा बढी व्यापारमा फाइदा हुनेछ ।’

देशमा आइरहेका समस्याहरू जुन कि देशको आर्थिक अवस्था किन कमजोर हुँदैछन्, व्यापारमा किन ह्रास आउँदैछ, आयात निर्यातमा किन कमजोरी बढ्दैछ, किन देश गरिबीतर्फ भासिँदैछ, यी प्रश्नहरूको उत्तर बुद्धशासनको आधारमा दिने हो भने माथिका बुद्धका उपदेशहरू लागू हुनेछन् । देशको विकास कार्यक्रमका कार्यकर्ता भएर रहेका व्यक्तिहरू त्यस्ता कार्यक्रमको कार्यकर्ता हुनुभन्दा पहिले जनताहरूको अगाडि गएर भन्छन् कि -

कसैको कुनै किसिमको असुविधा छ वा विकासकार्य अधुरो भएको छ भने पूरा गरिदिने वचन दिन्छन् । पछि आफू त्यस पदमा पुगेपछि जनतालाई दिएका वचनलाई भुलिदिन्छन् । जनताहरूको समस्याहरूलाई सोच्दैनन् । कुनैपनि विकास कार्यक्रमहरूको योजना बनाई कार्यन्वयन गर्दैनन् । देशको आर्थिक अवस्थाको सट्टामा आफ्नो समृद्धितर्फ लाग्ने गर्दछन् । त्यस्ताबाट देशको आर्थिक अवस्थालाई विकास गर्नुको सट्टामा देशमा ह्रास ल्याउनेछ । देश भन् भन् भासिँदै जानेछ ।’

देशको विकास भनेकै वचनबद्धता भएका व्यक्तिहरूबाट हुने गर्दछ । कुनै पनि विकासका योजनाहरूलाई कार्यन्वयन गर्न तत्पर हुन्छ भने विभिन्न दिशाबाट देशमा विकास हुन जान्छ । व्यापारीवर्गमा फाइदा हुने बारेमा भगवान् बुद्धका माथिका अमूल्य उपदेशहरूलाई सँगाल्दै लाने व्यक्तिले नै देशविकासको गतिमा लाग्नेछ । जब व्यापारमा फाइदा मिल्नेछ देशका जनताहरू पनि खुसी र सुखी जीवन बिताउन पाउँछन् । जनताहरूको सुखी जीवनबाट नै देशविकास हुने गर्दछ ।

देशको विकास भनेकै जनताहरूको खुसी र सुखी जीवन हो । त्यसैले देशविकास गर्नको लागि जनताहरू सुखी हुनुपर्दछ । जनताहरू सुखी हुनको लागि नयाँ नयाँ विकासका प्रविधिमात्र भएर पुग्दैन, त्यसमा भगवान् बुद्धले दिनुभएका जस्ता उपदेशहरूलाई सँगाल्दै लान सकेमा सफल लक्ष्यमा पुग्न सक्दछ । त्यसकारणले विकासको योजनासँगसँगै सम्यक् धर्मलाई लानुपर्दछ । त्यसप्रकारको सम्यक् धर्म बुद्धधर्ममा पाउन सकिन्छ । विशेष गरेर बुद्धधर्मका तीनवटा पवित्र ग्रन्थहरूमध्येमा सूत्रपिटकमा देश, गाउँ, नगर, तथा व्यक्तिगत जीवनमा के कस्ता कामहरू गर्नुपर्दछ, गृहस्थी जीवनमा के कस्ता कामहरू गरेर व्यक्तिगत विकासको साथै देशविकासको लागि आवश्यक पर्ने कुराहरू पाउन सकिन्छ भन्ने विषय छन् । त्यसैले बुद्धधर्मको पवित्र ग्रन्थ त्रिपिटकलाई अध्ययन गरेमा आर्थिक अवस्थालाई उकास्न मद्दत पुऱ्याउनेछ । त्यतिमात्र नभई राजनीति र देशविकासको जिम्मेदारी लिनमा पनि यसले धेरै सहयोग पुऱ्याउनेछ ।

**२५४४ औं बुद्धजयन्तीको
उपलक्ष्यमा समस्त
नेपालीहरूको आर्थिक अवस्था
सुध्दिई शान्तमय जीवन यापन
होस् भनी हार्दिक कामना
गर्दछ ।**

राष्ट्रिय बाणिज्य बैंक

केन्द्रलगायत

संपूर्ण शाखा प्रशाखा परिवार

वि. सं. २०५७ काठमाडौं, नेपाल ।

अम्बपालीको प्रार्थना

- प्रा. आशाराम शाक्य
- अनु. दिव्यरत्न तुलाधर

बुद्ध शरणं गच्छामि ! धम्मं शरणं गच्छामि ! संघं शरणं गच्छामि !

जीवन अनित्य जानि हात्थौ
तृष्णा, मोह र द्वेषले व्याप्त
माया-ममताको जालमा फस्न
आफैलाई भयो अभिशाप ।

शरण आयौं शास्ता प्रभुको
फ्याँकी किसंगर ज्ञानद्वारा
अपण गरी परहितको अधि सार्ने भो जीवन सदा ।

सत्य अहिंसा गर्ने नै भयौं
प्रभुको त्यो उपदेश बुझी
माया मोहवाट परै रह्यौं
शास्ता प्रभुको शरण परी ।

आनन्दभूमिको आजीवन ग्राहक
भएर पनि पुनः रु. ३००/- थप गरी
दिनुहुने पाटन, सौगलका रवीन्द्रगोपाल
र काठमाडौं, त्यौडका चम्पा महर्जनमा
साधुवाद व्यक्त गर्दछ ।

काठमाडौं मरुटोलका हर्षरत्न
तामाकार आनन्दभूमिको आजीवन
ग्राहकमा थप हुनुभएको छ ।

- आनन्दभूमि

जहाँ बौद्धहरू सबै मुरिलममा परिणत भइसके

सविता धाख्वा

बुद्धलाई एउटा कल्पित आदर्श पुरुष भनी धारणा राखेको भ्रम मेटाएर बुद्ध एउटा ऐतिहासिक मानव, हामी जस्तै धरतीमा टेकेर तथा हिँडेर विचरण गर्ने महापुरुष हुनुहुन्छ भन्ने गहिरो छाप हामी सबै यात्रीहरूमा पऱ्यो । अब त्यस क्षेत्रमा बुद्धधर्म विलीन भइसकेको छ । केवल त्यहाँ बौद्ध संस्कृतिका केही चिन्हहरूमात्र बाकी छन् ।

हालै लमजुङ जिल्लाका जिल्ला विकास समितिका निर्वाचित सदस्यहरू र मसहित दश जना व्यक्तिहरू ग्रामीण विकास कार्यक्रमको अवलोकन भ्रमण गर्ने क्रममा पाकिस्तानको उत्तरी भेकमा भ्रमण गर्यौं । एकातिर हामीले Aga Khan Rural Support Project (AKRSP) द्वारा सञ्चालित विकासका कार्यक्रमहरू हेर्न भन्ने अर्कोतिर ऐतिहासिक स्थल भ्रमण गर्ने क्रममा थुप्रै बौद्धस्थलहरू हेर्ने मौका पऱ्यो ।

हामी काठमाडौँबाट कराँची हुँदै इस्लामावाद पुग्यौं । फेरि इस्लामावादबाट २२ घण्टा मोटरमा बसेर यात्राको तेस्रो दिनमा पाकिस्तानको उत्तरी क्षेत्र बाल्टीस्थान पुग्यौं । यो क्षेत्रबाट पाकिस्तान र भारतको विवादास्पद क्षेत्र काश्मिर नजिकै पर्दछ । बाल्टीस्थानको कूल जनसंख्या ३,५८,९२२ छ र घरधुरी संख्या ३२,३९६ छन् । बस्तुहरू धेरै छरिएर रहेको देखिन्छ । यस क्षेत्रमा पुग्न इस्लामावादबाट पहाडको बाटो भएर जानुपर्छ जुन बाटो Karakoram High Way नामले प्रसिद्ध

छ । बाटो अलि साँगुरो छ । कुनै कुनै ठाउँमा पहाडलाई खोपेर बनाइएको छ । सिन्ध (Indus) नदीको छेउ छेउबाट बाटो (Highway) लगिएको छ । दायाँबायाँ ठूलठूला कडा चट्टानका पहाडहरू छन् । यही बाटो भएर जाँदा प्रसिद्ध रेशममार्ग (Silk Road) पनि देखिन्छ । बाटोमा जाँदाजदै चिल्लास भन्ने ठाउँमा ठूलो चट्टानमा बनेको बुद्धको मन्दिर भग्नावशेषको रूपमा देख्यौं ।

हामीहरू बाल्टीस्थानको स्कार्ड भन्ने ठाउँमा पुग्यौं । यो ठाउँ पहाडै पहाडले घेरिएको अति रमणीय छ । पहाडहरूमा हिउँले ढाकिएको छ । ऐतिहासिक स्थल भ्रमण गर्ने क्रममा एउटा बौद्ध स्थलमा लगियो जहाँ एउटा ठूलो ढुंगामा २८ वटा बुद्धका मूर्तिहरू कुँदिएका छन् जुन १५ शताब्दी पुरानो मानिन्छ । मुस्लीम अक्षरभन्दा भिन्नै अक्षरले लेखेको यहाँको शिलापत्रको फोटो खिँचें ।

हामी अर्को दिन बाल्टीस्थानको खाप्लु भन्ने ठाउँमा गयौं । त्यहाँबाट काराकुरुम श्रृंखला (K₂) र हिन्दकुश हिमालय नजिकैबाट देखिन्छ । यहाँ वरिपरि हिउँका पहाडहरूले घेरिएका छन् । यहाँ हामीले ७५० वर्ष पुरानो एउटा ठूलो मस्जिद (Chaquchan Masque) हेर्न भन्ने वास्तवमा पुरानो बौद्ध विहार गुम्बा भत्काएर यो मस्जिद बनाइएको रहेछ । त्यहाँ प्रार्थना गर्न जाने मस्जिद वरपरका मुसलमानहरूको भनाइअनुसार

मस्जिदभित्र सयौं बुद्धका चैत्यहरू गाडिएका अवस्थामा छन्, आफै पनि देख्न सकिन्छ । भित्र हेर्ने तीव्र इच्छा हुँदाहुँदै जान सकिएन किनभने त्यहाँ मुसलमानहरूबाहेक अरू धर्मावलम्बीहरू भित्र जान निषेध गरिएको छ ।

त्यहाँबाट अलिपर ५०० वर्ष पुरानो दरबार देखाइयो जुन दरबार एकजना बौद्ध राजाको थियो । यहाँ मात्र ५०० वर्षअघि सम्म सबै बौद्ध थिए । अब सबै मुस्लीममा परिणत भइसकेका छन् । यहाँका मुसलमानहरूको अनुहार मंगोलमूलका तिब्बेतन जस्तो देखिन्छ । “हाम्रा पुर्खाहरू बुद्धिष्ट हुन्” भनी यहाँका मुसलमानहरूले गर्वसाथ भनेको पाइयो । सायद त्यसैले होला यहाँका मुस्लीमहरू अरू मुस्लीमहरूभन्दा नम्र स्वभावको छ । यहाँका जनताहरू “पाकिस्तानी” भन्नुभन्दा “बाल्टी” भन्न रुचाउँछन् । उनीहरूले बाल्टीभाषा बोल्ने गर्दछन् जुन उर्दूभाषाभन्दा धेरै फरक छ । आश्चर्यको कुरो के छ भने बाल्टीभाषाका कुनै कुनै शब्द नेवारभाषासँग मिल्छ, जस्तै १, २, ३, ४ ... गिन्तीलाई उनीहरूले, छि, नछि, सों, पि... नै भनी गिन्ती गर्छन् । बाल्टीभाषाका धेरै शब्दहरू गुरुङभाषासँग मिल्दोजुल्दो पाइयो । हामीले त्यहाँ Aga Khan Founation को सहयोगमा संचालित Aga Khan Rural Support Project द्वारा गरिएका विकासका कार्यक्रमहरू अवलोकन गर्‍यौं । यस संस्थाको मुख्य उद्देश्य त्यस भेकका जनताको जीवनस्तर सुधार्नु रहेको छ, जसअनुसार अति विकट ठाउँमा पनि यस संस्थाले जनताहरूका साना साना संगठनहरू बनाएर संस्थागत विकास गर्ने, आय आर्जनका अवसरहरू प्रदान गर्ने, विकास निर्माणका कामहरू गरिरहेका देख्यौं । त्यहाँका जनताहरूको जीवनस्तर उकास्नुमा त्यस संस्थाको अहम् भूमिका

जानन्दभूमि

निभाएको हामीले पायौं । यो कार्यक्रम हेरेपछि मलाई लाग्यो कि बौद्धहरूले पनि एउटा सामूहिक कोष (Foundation) स्थापना गरी, उक्त कोषबाट गरिब जनताको आर्थिक स्तर वृद्धि गर्ने खालका विकासका कार्यक्रम र धर्म (Development and Religion) सँगसँगै लान सके समग्ररूपमा हित र कल्याण हुनसक्छ । सम्पन्न व्यक्तिले त्याग चित्तको अभ्यास गरी विपन्न व्यक्तिको उत्थानको लागि केही गर्न एउटा संगठितरूपमा अगाडि बढाउनु आजको समाजउत्थानको लागि आवश्यक छ भन्ने महशूस भयो ।

उत्तरी पाकिस्तानी क्षेत्रको भ्रमणको क्रममा बाटो बजार आदि सार्वजनिक स्थलमा बिरलैमात्र महिलाहरू भेटियो । हामीले देखेका ती महिलाहरू पनि आँखाबाहेक अनुहार पुरै छोपेको हुन्थ्यो । महिलाहरूले कुण्ठित जीवन बिताउनुपरेको छ । संसार २१ औं शताब्दीमा पुगिसक्यो तर ती महिलाहरू कुन शताब्दीमा गुज्रिरहेका छन् ? स्वतन्त्रताको सास फेर्न कति शताब्दी लाग्छ ? आदि कुराहरू मनमा खेल्थे । बाल्टीस्थानको अबलोकन भ्रमण सकेर इस्लामावाद फर्कने क्रममा गिलगीत भन्ने ठाउँमा बास-बस्यौं । गिलगीतमा पनि उभिरहेको बुद्धको मूर्ति हेर्‍यौं । यस मूर्तिलाई त्यहाँका बासिन्दाले नापुरा बुद्ध (Napura Buddha) भन्ने गर्थ्यो जुन मूर्ति एक हजार वर्ष पुरानो मानिन्छ ।

त्यसपछि हामीले इस्लामावादबाट नजिकै रहेको महत्त्वपूर्ण ऐतिहासिक स्थल तक्षशिला भ्रमण गर्‍यौं । बौद्ध साहित्य जातक आदिमा तक्षशिलाको नाउँ धेरै आउँछ जहाँ गुरुकुलमा गई शिक्षा ग्रहण गर्नका लागि विभिन्न क्षेत्रबाट अभिभावकवर्गले आफ्नो सन्ततिलाई पढाउने गर्थे । युद्ध र हिंसादेखि विरक्त भएका सम्राट् अशोकले धर्म

प्रचार, धर्म संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने हेतुले ९ वटा प्रान्तमा धर्मदूत मण्डलहरू पठाइएको मध्ये गन्धार क्षेत्रमा पनि पठाइएको कुरा बौद्ध साहित्यमा उल्लेख गरेको छ । सिन्धु नदी र भेलम नदीको बीचमा बनेको तक्षशिला त्यतिबेला एउटा समृद्धशाली शहरको रूपमा मानिन्छ । गन्धार क्षेत्र भन्नु नै वास्तवमा हालको पाकिस्तान र अफगानीस्तानका केही भूभाग पर्न आउँछ । राजा कनिष्कको समयमा यस क्षेत्रमा बुद्धधर्म अरू बढी व्यापकरूपमा प्रचार प्रसार भएको थियो । बुद्धमूर्ति विशेषको निर्माण पनि यही राजाको समयमा अर्थात् बुद्ध परिनिर्वाणको ४०० वर्षपछि मात्र प्रचलनमा आएको मानिन्छ ।

तक्षशिलाका ठूला ठूला भवनहरू भग्नावशेषहरू अझै पनि देख्न सकिन्छ जुनको स्वरूप हेर्दा हाम्रो नेपालका बौद्ध विहार जस्तै देखिन्छन् । त्यहाँ गुफाहरू पनि छन् । त्यहाँ बुद्ध र बुद्धजीवनीसम्बन्धी घटनामा आधारित गन्धार शैलीका मूर्तिहरू प्रशस्त देखिन्छन् । सर जोन मार्शल भन्ने एकजना बेलायती नागरिकले सन् १९१३ देखि सन् १९३४ सम्म दुई दशक लगाएर तक्षशिला क्षेत्रको पूरै उत्खनन गरेका थिए । इसापूर्व छैठौँ शताब्दी (6th century B. C.) देखि पाँचौँ शताब्दी (5th century A.D.) सम्मका उत्खननबाट पाइएका गन्धारशैलीका थुप्रै चिन्हहरू विशेषतः बुद्धमूर्ति र बुद्धजीवनीसम्बन्धी घटनामा आधारित चिन्हहरू तक्षशिला म्यूजियममा सुरक्षित गरिएको उक्त म्यूजियम हेर्न देश विदेशका नागरिकहरूको घुइँचो लागेको हामीले देख्यौं ।

चौधौँ शताब्दीमा यस क्षेत्रमा भ्रमण गर्न आउने चीनिया यात्रु फाहियानले बुद्धधर्म व्यापक प्रचार प्रसार भएको, बौद्ध विहारहरू थुप्रै भएको एउटा समृद्धशाली शहरको रूपमा वयान गरेको

ज्ञानन्दभूमि

पाइन्छ । त्यसैगरी सातौँ शताब्दीमा प्रख्यात चीनिया यात्रु हुएनसाङ्गले पनि यस क्षेत्रको भ्रमण गरेको उल्लेख गरिएको छ ।

दश दिनको उत्तरी पाकिस्तानको भ्रमण निकै नै फलदायी रह्यो । विभिन्न ऐतिहासिक स्थलहरूको भ्रमणबाट स्पष्ट हुन्छ कि एक समयमा यहाँ बुद्धधर्मको व्यापक प्रचार प्रसार भएको थियो । आरोह र अवरोह हुनु संसार कै रीत रहेछ । त्यहाँको खास भाषा, खास संस्कृति, खास धर्म त्यस भूभागबाट हराएर गइसकेको छ । केवल अब बुद्धका चिन्हहरूमात्र बाकी छन् । सबै मानिसहरू मुस्लीममा परिणत भएका छन् । एउटा गहिरो छाप पऱ्यो कि धर्म र संस्कृतिलाई आफ्नो व्यवहारमा लागू गरिएन भने बिस्तारै संस्कृति लोप भएर जाने रहेछ र अन्तमा आफ्नो अस्तित्व नै मेटिने रहेछ । राम्रो कुरा आफूले पनि पालन गर्ने र यी राम्रा पक्षहरूलाई पछि सम्म बचाउनु हाम्रो कर्तव्य हो, यसैबाट आफ्नो पनि भलाइ हुन्छ र अरूको पनि भलाइ नै हुन्छ ।

**भगवान् बुद्धको
२५४४ औँ जयन्तीको
उपलक्ष्यमा विश्वमानवको
हित सुखको लागि हार्दिक
शुभकामना !**

जनरल स्टेशनरी स्टोर्स

प्यूखा, जुद्धसडक, काठमाडौँ ।

फोन नं २२२०७६, २२३४३६

ज्योति समूह

उत्पादनशील उद्योग :

टोरस्टील, जी. आई. तार, एनिल्ड तार, काँढेदार तार, किल्ला काँटी, बाल्टिन, ढक, हैण्डपम्प, काष्ट आयरनका उत्पादनहरू, औद्योगिक तथा मेडिकल अक्सीजन ग्यास, सूती, पोलिष्टर तथा

मिश्रित धागो

हिमाल आयरन एण्ड स्टील प्रा.लि.

हिमाल वायर्स लि.

हिमाल अक्सीजन प्रा.लि.

ज्योति स्पिनिंग मिल्स लि.

बिख्यात कम्पनीहरूका बिक्री वितरण :

अशोक लेलैण्ड गाडीहरू, मेसी फर्गुसन ट्रैक्टर, औषधि, फिलिप्स ल्याम्प, फिटिंग्स, टी. बी. रेफ्रिजरेटर, टेलिफोन, होण्डा मोटरसाइकल, पम्प जेनरेटर, हिरो होण्डा, काइनेटिक होण्डा, श्रीराम होण्डा जेनरेटर, हिमाल अक्सीजन र वी. ओ. सी, को मेडिकल तथा औद्योगिक ग्यासहरू, ईशाव इण्डियाका वेल्डिङ इलेक्ट्रोड्स, ट्रान्सफरमर र यी सबका स्पेयर पार्ट्स तथा बिक्री पछिका सेवाहरूका साथै वित्तीय सेवाहरू -

भाजुरत्न इन्जिनियरिंग एण्ड सेल्स प्रा. लि.

स्याकार कम्पनी प्रा. लि.

भाजुरत्न फाइनान्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लि.

सुरुची ट्राभल्स एण्ड टूर्स (प्रा. लि.)

हेड अफिस

ज्योति भवन, पो. ब. नं. १३३

कान्तिपथ, काठमाडौं, नेपाल ।

☎ २२५४९०, २२६३२७

फ्याक्स : (९७७) -१-२२६३९४

तार : बेसमणि, काठमाडौं

इमेल : pjyoti@himal.mos.com.np

शाखाहरू - नेपाल अधिराज्यभर ।

बुद्धधर्ममा ज्ञानमाला भजनको भूमिका

व. आ. कनकद्वीप
काठमाडौं

बुद्धधर्ममा पनि भजन हुन्छ। अंधभक्तिको भजन होइन। ज्ञानको भजन हुन्छ। अंधभक्तिमा आराध्यदेव हुन्छ। ज्ञानमालामा ज्ञान हुन्छ। जुनसुकै धर्ममा पनि भक्तिगीत हुन्छ नै तर बुद्धधर्मलाई धर्म भन्नुभन्दा “मानवसिद्धान्त” भन्न सुहाउने भएको ले यसअन्तर्गतका भजनहरूमा ज्ञानको संस्कार हुने गर्छ। हामी ८० वर्षको उमेरमा महापरिनिर्वाण भएका २४६ वर्षअगाडिका बुद्ध (सिद्धार्थ गौतम) लाई दर्शन देऊ भन्ने खालका भजन गर्दैौ। उनको संस्मरणमा त्रिशरणको भजन गाउँछौं। “अव म यस संसारमा आइ-रहन्न। यहाँका मानिसहरूले पनि दुःख, अनित्य, अनात्म बुझेर जीवनमार्ग पहिल्याऊ” बुद्ध स्वयंले भनेका थिए।

हाम्रा बौद्ध स्थलहरू अकाशमुनिका खुल्ला चौरहरू हुन्। कसैलाई त्यहाँ जान थुन-छेक छैन। जातिपाती छैन। अलौकिकताको व्याख्या पनि छैन। मानवताको नातामात्रै छ।

इशार्हहरू पनि चर्चहरूमा भक्तिगीत गाउँछन्। ईश्वरप्रति रमाउँछन्। हामी ज्ञानको गीत गाएर औधि रमाउने गर्दछौं।

हाम्रा गीतहरूमा प्रतिज्ञा हुन्छ। वसुधैव कुटुम्बकं हुन्छ। वर्ण र जातभन्दा फरक मानवता हुन्छ। मानवीय करुणा हुन्छ।

ज्ञानमालाको परंपरा स्वयम्भूमा ज्ञानमाला गाउने बौद्धहरूको समूह थियो। क्रूर राणाशासनमा समेत निडर भएर स्थापना गरिएको यस ज्ञानमाला भजनखलका परिवारहरूलाई राणाशासनले अत्यन्तै

नीच व्यवहार गरेको थियो। भजन गाउनमा प्रतिबन्ध लगाएको थियो।

वौद्धहरूलाई यसरी सताएर भिक्षुहरू समेतलाई निष्कासित गरेका थिए। विहार विहार मा हस्तक्षेप गरेको थियो तर पनि क्रमशः विस्तार हुँदै गएको ज्ञानमालाका क्रियाकलापहरू फस्ताउँदै गएबाट नेपालका अरू जिल्लाहरूमा समेत क्रमशः भजनको प्रचार प्रसार हुँदै गयो। बौद्ध जनसंख्याहरू भएको ठाउँमा ज्ञानमालाले प्रभाव पारेका थिए।

हाल नेपालका ७५ वटै जिल्लाहरूमा ज्ञानमाला भजनको महत्त्व बढ्दै गएको भएतापनि हाम्रा जनजाति बौद्ध दाजु-भाइ, दिदी-बहिनीहरूले आ-आफ्नो भाषामा बौद्ध भजनहरू गाउन, अभ्यास गर्न सकिरहेका छैनन्। यो नहुनुमा हाम्रो मिसन स्पिरिट (Mission Spirit) को कमीले गर्दा हो।

हुन त हाम्रो परंपरामा नेपालभाषाद्वारा प्रतिज्ञाबद्ध ज्ञान, भजन, उक्ति, प्रार्थना शील लिने गर्दछौं। त्यसो भएतापनि त्यसबाट बुझ्न नसकिने शब्द, वाक्य, संरचनाहरूको प्रयोगबाट हामी परिपक्व हुन सकेका छैनौं। त्यसैले, अब हाम्रो अभियान सम्पूर्ण बौद्ध जातिले आ-आफ्नो भाषामा ज्ञानमाला भजनको प्रसार प्रचार गर्नु हुनेछ, जुन ज्ञानमाला भजनबाट बौद्ध प्रतिज्ञा, बौद्ध शीलहरू (पञ्चशील, अष्टशील, दशशील इत्यादि) एवं बौद्धअनुसरण गमनका कुराहरू गाउन सकियोस्।

पोखराको एउटा पाठशालामा पालीभाषा-बाट होइन आ-आफ्नै मातृ/पितृभाषामा विद्यार्थी नानीहरूलाई पञ्चशील प्रार्थना सिकाइराखेको

कुरो अत्यन्तै प्रशंसनीय छ ।

बुद्धधर्म सम्पूर्ण नेपाली जनजातिको स्वधर्म हो । लुम्बिनीमा जन्मेका सिद्धार्थ गौतम सबैका साभा गुरु हुन् । मानवताका प्रवर्तक हुन् । सिद्धार्थ गौतमका शिष्यहरू संसारभरि नै फैलिएका छन् जसमध्ये ल्हासामा पद्मसंभवको पनि नाम छ । महायानका गुरु गुरुमुचिहरू पनि छन् । उनीहरूबाट रचिएको चर्यागीत (ज्ञानभजन) हामीसँग परंपरागत अभिलेख छ । बुद्धजीवनी (बोधिचर्यावतार, नामसंगीति) गाउने सबै महायानीहरूको मौलिक परंपरा रहेको छ ।

गुरु वज्राचार्यहरू पनि नेपालमा त्यस्तै स्तोत्र पाठहरू गाउने गर्छन् तर अब फेरि एकपल्ट ज्ञानमाला भजनको आन्दोलनको पुनर्जागरणको आवश्यकता छ । माथि भनिए भैं बुद्धका एक एक वचनलाई मनन गर्न गराउन आल्हादित स्वरहरू चाहिएको छ । हाम्रो सांगीतिक भजनहरू दासभक्तिका नारा होइनन् शीलप्रार्थना, प्रतिज्ञा, प्रतिबद्धताका संकलहरू हुन् । बुद्धका प्रार्थनाहरूको सिलसिलामा बुद्धजीवनी, प्रज्ञापाय, शून्यता, प्रतीत्य-समुत्पादन, अनित्य, अनात्मबोधका विवरणहरू त आउँछन् नै ती भक्तिको लागि भन्दा ज्ञानको लागि गाइन्छन् ।

हाम्रा प्रातः स्मरणीय बौद्ध ऋषि महाप्रजाले नेपालभाषामा प्रशस्त ज्ञानमाला भजनहरू रचेर गएका थिए । महास्थविर डा. अमृतानन्दले पनि रचनाहरू रचेका थिए । यसै सिलसिलामा सशक्त बुद्धवाणीहरू लयबद्ध गरिकन क्यासेट अडियो/सी. डी. इत्यादि प्रचार गर्नु यस सहश्राब्दीको माग हो । मनोरञ्जनको उद्देश्यबाट माथि उठेर ज्ञानको सन्मार्गमा हामी भजन गाउने गर्छौं ।

नेपालका सुपुत्र महामानव बुद्धको जीवनी नीति रचनाहरूमा प्रस्तुत गर्छौं । उनकै उपदेशानुसार हामीले गाउने भजनहरूमा मानवीयताका कुराहरू हुन्छन् । बुद्धको उपदेशानुसार “ज्ञान हामीभित्रै गुम्सिएको छ ।

त्यसलाई प्रकाशमा ल्याउनु आवश्यक छ, हामी हाम्रो बाटोको लागि आफै प्रकाश हुन सक्नुपर्छ ।”

यस अत्याधुनिक जमानामा मुहम्मदका अनुयायीहरू पनि बुद्धका पुण्डरीकसुत्त (अवतंसक) गाउँछन् । सम्पूर्ण इशाईहरूले धम्मपदको अनुसरण गर्दछन् । मुसलमानहरूले गाउने कुरानका अल-गजलिज, बाबलका सामहरू (Psalms) हामीलाई नौलो लादैन ।

प्राचीन नेपालमा पनि गाथा संस्कृतमा लेखिएको नाम-संगीति हामीले भारतबाट नै ल्याएका थियौं । हिजो आज हामीले विहार-विहारमा गाइरहेकै छौं ।

ज्ञानमाला भजन खलःले यी सबै कुराहरूको प्रचार प्रसार गर्नुपर्छ । महायानी गुरुहरूले सिकाउने स्तोत्र गीतहरू पनि गाउने गर्नुपर्छ । ल्हासाका दलाई लामामार्फत् अमेरिकी, यूरोपेलीहरूले ध्यानको लागि धून संगीतहरू जनताको रुचिअनुसार प्रस्तुत गरेका छन् अथवा गुम्बा-गुम्बाबाट प्रार्थनाहरू लिइरहेका छन् । यी ध्यान धूनहरू पनि ज्ञानमाला नै हुन् ।

विश्वमा फैलिएका बुद्धधर्मका ज्ञानमाला भजनहरू अब हाम्रा युवा-युवतीहरूले राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय पर्वहरूमा गाउने नै छन् । तब नै त संसारमा सबैको कल्याण हुनेछ ।

पुनश्च, यस ज्ञानमाला क्षेत्रमा दशकौंदेखि सक्रिय व्यक्तित्वहरू नेपालभर छरिएका छन् । उनीहरूको कदर पनि हुनुपरेको छ ।

भजनको भिन्नता -

हाम्रा भजनहरू अरू धर्मका भजनहरूभन्दा अलग किसिमकै हुने गर्छ । हामी बुद्धज्ञानको लागि भजन गर्छौं । दुःख, अनित्य, अनात्मको बोध गर्छौं । अन्धपरंपराबाट मुक्ति पाउनको लागि बुद्धयानका गीत रच्छौं । अलौकिकता गाउँदैनौं । ज्ञानमाला भजन भनेकै चेतनाका गीतहरू हुन् जुन गीत गाउँदा मानिसको मुक्तिमार्ग खुल्ने गर्छ ।

धुब्धजयन्ती २५४४ स्वांयापुन्हिया
लसताय् सकल प्राणीपिन्त भिं जुइमा, दुःख
मदुपिं जुइमा, भय मदुपिं जुइमा व सुखपूर्वक
व्हनाच्चने फुपिं जुइमा ।

TAMRAKAR HOUSE

The Family Store

Ga 2-163 Sukrapath, New Road
Kathmandu, Nepal
Phone : 259907, 259807

TAMRAKAR HOUSE

Shopping Centre

Putali Sadak
Kathmandu, Nepal
Phone : 245348

Fax : 977-1-259317

के विश्वका मुख्य धर्महरू बुद्धधर्मको रूपान्तरण हो ?

“सिक्ख धर्म”

- पुरुष शाक्यवंश

समय अति बलवान् छ, परिवर्तशील छ, आवश्यकता अनुरूप ढाल्न सक्नु यसको एक खुबीमात्र नभई स्वभाव धर्म हो । यो कुरा सिक्ख इतिहासमा भर्त्ति सक्छौ । गुरु नानकको चित्त कुनै राप ताप पर्नासाथ पग्लने मै न जस्तै मलिन छ । सिक्खसम्प्रदाय नानकले प्रतिपादन गरेको एक सम्प्रदाय हो । ‘सिक्ख’ को मतलब शिष्य हो । सिक्खजाति गुरु नानक जस्तै नरम स्वभावको थियो । यति कोमल स्वभाको आज पहाडसमान दीर्घ स्वभाव भएको रूपमा पाइन्छ । भारतमूिम रक्षा गर्न वीर जातिहरूमध्ये यो एक उच्च जातिको रूपमा विश्वमा चिनिएको छ । गुरु नानकले सिक्खलाई शान्तिको रूपमा विश्वमा चिनायो भने त्यही सिक्ख जातिले पछि योद्धाको रूपमा विश्वलाई परिचित गरायो । यही नै समयको माग र इतिहाको प्रमाण भएको छ ।

सिक्खधर्मगुरुहरूको गणनामा गुरु नानक समेत जम्मा १० गुरुहरूको नाम यसप्रकारका छन् - मुख्य गुरु नानक । त्यसपछि क्रमशः गुरुहरू अंगददेवजी, अमरदासजी, रामदासजी, अर्जुनदेवजी, हरगोविन्द खोहबजी, हरराय साहेबजी, कृष्णाजी, तेगबहादुरजी र गोविन्दसिंहजी । यी दश गुरुहरूमध्ये ८ गुरुहरूले गुरु नानकको घिउ जस्तो नरम “मन” हुनपर्ने मार्ग अपनाई आएका थिए तर पछिका गुरुहरू बाबु छोरा तेगबहादुरजी र गोविन्दसिंहजीले आ-आफ्नो मन ढुंगा जस्तो चरिलो र मजबूत बनाउनुपर्ने बाध्य भोगे ।

भारतभूमिमा १७१ का मुसलमानहरूको जानन्दभूमि

बारम्बार आक्रमण पछि बौद्ध मन्दिर बौद्ध विहार, बौद्ध चैत्यहरू, विद्यालयहरू, विश्वविद्यालयहरू सबै प्रान्तहरूमा तहस नहस भए । पुनर्जागरण नै हुन सकेन । बौद्धहरूको पुनर्जागरण हुन नसक्नुमा मुसलमानहरूको पटक पटकको लूटमार प्रत्यक्ष कारण देख्नमा आएको छ भने अप्रत्यक्ष रूपमा हिन्दूहरूको बौद्धहरूप्रति वादविवाद गर्ने बौद्ध दर्शनको आलोचना गर्ने, बौद्धहरूलाई दोष दिने आदि आचरण भएको थियो । आफ्नो त्यत्रो ठूलो बौद्ध सम्प्रदाय नाश भएको मा बौद्धहरूलाई आर्थिक मद्दत दिन हिन्दूहरू असमर्थ भए पनि कारण हिन्दूहरूको देवस्थल र देवालयहरू पनि केही अंशमा नाश भएको छ, छिमेकीको नातामा सान्त्वना त दिन सक्नुपर्ने हो तर सान्त्वना दिनु त कता कता धर्म विवाद गर्ने बौद्धधर्मको आलोचना गर्ने आदि निहुं राखी बौद्धधर्मको विनाश गर्नु नै हिन्दूहरूको त्यसबेलाको व्यवहार हुनगयो । त्यस व्यवहारले बौद्धहरूले दुई तीन शताब्दीसम्म पनि पुनर्जागरण गर्न चाहेर पनि गर्न सकेनन् । पछि बौद्ध सम्प्रदायवाट हिन्दूहरूले चाहेअनुरूप हिन्दूदेवतालाई पूजा गर्ने र आत्मालाई मान्ने तथा वज्रयानको शक्तिपूजा नगर्ने शर्तमा सुधारिएको बौद्ध सम्प्रदाय खडा भयो । त्यसपछि सत्संग अर्को सम्प्रदाय खडा भयो । यो सत्संगमा गुरु नानकको सिक्खधर्म पनि पर्छ । यी नाथसम्प्रदाय र सत्संगतले मात्र करोडौं संख्यामा भएका बौद्धहरूको दिल शान्त गर्न पर्याप्त भएन । एकातिर मुसलमानहरू अर्कातिर हिन्दूहरूले

आफ्नो आफ्नो सम्प्रदायमा दाखिल गर्न निरन्तर दबाव दिँदै आयो । त्यसै समयमा अर्थात् चौधौं शताब्दीको मध्यतिर हिन्दूहरूको भक्ति र मुस्लिमहरूको साफवादको स्थापना भयो । विशेष गरेर पुनर्जागरण गर्न नसकेर अलपत्र परेका बौद्धहरूलाई आकर्षित गर्ने यी दुवै सम्प्रदायमा आधारित छन् । यी दुवै सम्प्रदाय त्यसबेला क्रान्तिकारी उद्देश्य बोकेर आएको देखिन्छ । यी दुवै सम्प्रदायले ईश्वर एउटै हुन् अरू सब धर्मसम्प्रदाय झूठ भएको नारा दिए, मूर्ति पूजा गर्नु बेकार छ कारण ईश्वर सर्वत्र विराजमान छ । ईश्वरलाई प्राप्त गर्न एउटै सजिलो मार्ग छ, त्यो हो भक्त बन्नु गुरुको आदेशअनुसार कार्य गर्ने जस्तो ध्यान गर्ने भजन गर्ने आदि भए मानिस सबै एकै छन् धार्मिक क्षेत्रमा उच्चनीच, ठूलो सानो, पानी चल्ने नचल्ने, जातभात केही र हुँदैन आदि नारादिइयो । यी क्रान्तिकारी नाराले अन्योलमा परिरहेका परिस्थितिले छोपेका बौद्धहरूलाई नचाहँदा नचाहँदै या त भक्तिमार्गमा या त सार्फधर्म ग्रहण गर्न बाध्य तुल्यायो । फलस्वरूप मध्यमवर्गका बौद्धहरू अधिकांश भक्तिमार्गमा लागे । खास गरेर गरिब बौद्धहरू सुफी सम्प्रदायमा विशेष आकर्षित भएको पाइन्छ कारण हिन्दूहरूले चलाएको क्रान्तिकारी मार्गको साथ साथै सुफीहरूले गरिब बौद्धहरूलाई घरघरमा बोलाएर एउटै भान्छामा सबै परिवारको साथ एकै परिवारसरह भोजन प्रदान गरेर भात ख्याइयो र आफ्ना छोरीहरूसमेत दिएर विवाहसम्बन्ध जोडियो । उच्च घरानीको परिवारले समेत विवाहसम्बन्ध जोड्नाले गरिब बौद्धहरूको मन परिवर्तन हुनु स्वाभाविक नै भयो । यो सुफीवादी मुसलमानहरूको एउटा अनुपम उदाहरण हो । बडे बडे मुसलमान सम्राटहरूले धर्म परिवर्तन गराउन नसकेका बौद्धहरूलाई धर्मपरिवर्तन

गराउन सफल तुल्यायो । यही उदारवादी नीतिको कारण मुसलमानहरूले भारतभूमिमा राज्य स्थापित गर्न सफल भयो । भारत, पाकिस्तान, बंगलादेशमा जति मुसलमानहरू छन् ती अरू कोही होइनन्, अधिकांश बौद्धहरू नै हुन् र विष्णुपुरानमा उल्लेख भएका दश करोड बौद्धहरूमध्येका हुन् । हिन्दूहरूले बौद्धविरोधी जुन भावना लिए, त्यसले भारतभूमिमा बौद्धहरूको अन्त भयो तर मुसलमानको रूपमा प्रकट भयो । यो कटु सत्य हो ।

मुसलमानको आक्रमणबाट बौद्धहरूले आफूलाई अलपत्र महसूस गरिरहेको बेला भक्तिवादी हिन्दूहरू र सुफीसम्प्रदाय मुसलमानको बीचमा हेलमेल, मेलमिलाप विश्वइतिहासमा एक धर्मसम्प्रदाय अर्को धर्मसम्प्रदायमा यति नडमासुसमान मेल रहेको सायद होइन होला । खानपान रीतिरिवाज चालचलन भाषा, संगीत आदिमा एकताको वातावरण छाएको पाइन्छ । केवल अन्तर छ ने धर्मस्थल, मन्दिर र मस्जिदमात्र, यो मेलमिलाप तबसम्म रह्यो जवसम्म सम्पूर्ण बौद्धहरूलाई धर्म परिवर्तन गर्न सकिएको थिएन । समयको आधारमा भन्ने हो भने तेस्रो शताब्दीदेखि १५ औं शताब्दीको अन्तसम्म यो स्थिति रह्यो । त्यसपछि हिन्दूहरू आफै सनातन धर्ममा र मुस्लिमहरू आफै मुस्लिमधर्ममा रहे केवल बौद्धधर्मलाई भारतभूमिमा नै अनिकाल पऱ्यो । यही समयको चक्र हो ।

बौद्धहरूलाई मुसलमान बनाउने कार्य समाप्त भएपछि मुसलमान सम्राट औरङ्गजेबको दृष्टि सिक्खमाथि पर्न गयो कारण सिक्खहरू देवताहरू र आत्मालाई मान्ने भए पछि त्यसधर्मको सम्पूर्ण आचरण बौद्धअनुरूप नै थियो । त्यस दृष्टिले नै हिन्दूहरूले त्यस सिक्खधर्मलाई आफ्नो धर्मको रूपमा स्वीकार गरे । हिन्दूहरूबाट अलग बौद्ध संस्कारमा नै हुर्केको सिक्खधर्मलाई आफ्नो

धर्ममा परिवर्तन गराउन बाध्य तुल्याउन हिन्दूहरूको कारण विरोध नहुने देखेर औरङ्गजेबले मुस्लिम धर्म अपनाउन ठूला दबाब दिएको देखिन्छ ।

स्वयम् राजाबाट नै बढी दबाबको कारणले सिक्खहरूले गुरु तेगबहादुरले इस्लामधर्मलाई स्वीकार गर्न तयार भएमा सबै जना वहाँको साथमा आउन तयार भएका सिक्खहरूबाट राजालाई वचन दिइयो । त्यसपछि राजा औरङ्गजेबले तेगबहादुरजीको खोजी गर्न ठाउँ ठाउँमा मानिस पठाए । केही समयपछि नै पाँच भक्तको साथमा गुरु तेगबहादुरजीलाई आगरामा गिरफ्तार गरियो । गुरु तेगबहादुरजीलाई धर्म परिवर्तन गर्न ठूलो दबाब दिइयो । त्यस कुरालाई नमानेपछि वहाँको उपस्थितिमा वहाँका पाँच भक्तहरूलाई मृत्युदण्ड दिइयो । आत्मसमर्पण गर्नुको सट्टा १२ मंसिर १९३२ मा गुरु तेगबहादुरजीले आत्महत्या गर्नुभएर शहीद बन्नुभयो ।

गुरु शहीद हुनुभएको कारण शान्तिप्रिय सिक्खसम्प्रदायमाथि वज्रपात पर्‍यो । यसले समस्त सिक्खहरूको हृदयमा क्रान्तिकारी भावना पैदा गर्‍यो, सबै धर्म रक्षाको निम्ति मरिमेटन तयार भए । शान्त बौद्ध संस्कारमा हुर्केका सिक्खहरूले तरबार उठाए । पानी आगो बन्दैन तताए पछि उम्लिन्छ, बलेको आगो निभाउन सजिलो छ तर उम्लिएको पानी हतपत ठण्डा हुँदैन । शान्तप्रकृतिको मानिसले हतपत क्रोध उठाउँदैन तर अत्याचार परेमा बिस्तार बिस्तार उम्लिन्छ, तब ठण्डा गर्न गाह्रो हुन्छ । यही सिक्खहरूमा लागू भयो ।

आफ्नो बाबु तेगबहादुर शहीद हुँदा केवल ९ वर्ष उमेरको गुरु गोविन्द राय १६९९ मा ३३ वर्षको उमेरमा पुग्यो । १४ अप्रिल १६९९ मा गुरु गोविन्दरायजीको अति महत्त्वपूर्ण प्रवचन सुन्न केशगड आनन्दपुर पंजाबमा लाखौं भक्तजनहरूको

भेला गरायो । एक हातमा नांगो चम चम चम्कने तरबार लिएर मलाई एक टाउकोको सख्त जरूरी छ, कसैले आफ्नो टाउको दिन तयार छ ? भनी चिच्याएर त्यस भेलालाई सम्बोधन गर्न बनाइराखेको मञ्चमा रातो मुख गरी गुरु गोविन्द-राय कहिले यता कहिले उता ओहोर दोहोर गरी रहनुभयो । त्यो असाधारण दृश्य देखेर कोही छक्क भइरहे भने कोही डरले भागाभाग गरिरहे । गुरु गोविन्द रायले बारम्बार पुकारेपछि एक भक्तले आफ्नो टाउको दिन तयार भएको छ भनी गुरु सामू अगाडि सन्थे । गुरुले उसलाई पालमा लग्यो । केही छिनपछि रातो आलो रगतले लटपट भएको तलबार उठाएर फेरि अर्को टाउको दिन कोही तयार छ भनी भक्तहरूको सामू उपस्थित भयो । दोस्रोपल्ट पनि एक भक्त तयार भयो । यसै क्रमले तेस्रो, चौथो, पाँचौंले आ-आफ्नो टाउको दिन तयार भए । गुरुले सबैलाई एकपछि अर्को पालभित्र लग्यो । पाँचौं पटकपश्चात् गुरु पालभित्रबाट बाहिर आउन धरौबेर लगायो । यस ढिलाइले भक्तजनहरूको मनमा नाना कुराहरू खेल्यो । अखिरमा ती पाँचैजना भक्तहरूलाई केशरी रङ्गको पोशाक र फेट्टाबाट सजाएर भक्तजनहरूको सामू खडा गरियो । त्यसपछि गुरु गोविन्दसिंले सबै भक्तहरूलाई अमृत पिलाएर खालसापंथ (सिक्खधर्म) खडा गर्‍यो । जवान सिक्खहरूलाई फौजमा भर्ती गर्‍यो । त्यसमध्ये निहंगसंप्रदायको नामबाट एउटा विशेष सम्प्रदाय फौज तयार गर्‍यो । केही समयपछि राजा औरङ्गजेबलाई लडाईंको निम्ति ललकान्यो । भीषण लडाईं भयो । चौध पटकसम्म लडाईं लड्यो तर सिक्खहरूलाई पराजित गर्न सकेन, अखिर औरङ्गजेबलाई लडाईं परित्याग गर्न बाध्य भयो । यसरी सिक्खधर्म बौद्धधर्मको रूपान्तरण भएको देखिन्छ ।

५५५

गौतम नन्द

-चन्द्रकाजी शाक्य
यतावहाल, लगन

सुन्दरिका - यथासमय स्वच्छ हृदयबाट विवाहको स्पष्ट प्रस्ताव गर्नुमा कुनै खराबी हुँदैन । स्थिति अनुकूल भएमा विवाहको सम्बन्धमा प्रस्ताव गर्नमा जुन संकोच हुन्छ, त्यसलाई म व्यर्थ सम्झिन्छु । तपाईंले आफ्नो मनको कुरा मलाई भनिदिनुभयो त्यसको लागि म तपाईंलाई धन्यवाद दिन्छु । तर, म तपाईंलाई भनिदिन चाहन्छु - यो संभव छैन । यस कुरालाई अगाडि वढाउनमा कुनै लाभ छैन । क्षमा गर्नुस्, अब म जान्छु, समय धेरै वितिसक्यो । यदि माधविकालाई तपाईंले कतै भेट्नुभयो भने कृपया तिनलाई सीधा घरमै जान भनिदिनुहोला ।

नन्द - एकछिन त पर्खनुस् ! तपाईंको यस व्यवहारलाई, यस उपेक्षालाई मैले बुझ्न सकिरहेको छैन । ममा तपाईंले त्यस्तो के दोष देख्नुभयो कि तपाईं मेरो प्रार्थनालाई यसप्रकार अस्वीकार गर्दै हुनुहुन्छ ?

सुन्दरिका - स्पष्ट कथनको लागि मलाई क्षमा गर्नुस्, तपाईं त्यही शाक्यवंशको राजकुमार हुनुहुन्छ, जसको युव-

राज सिद्धार्थ कुमार निरपराध महादेवी यशोधरालाई छोडी हिँडिसक्नुभयो र जसको महाराज शुद्धोदन आफ्नो धर्मपत्नी पुण्यशीला प्रजापती देवीलाई परित्याग गरी प्रव्रज्या ग्रहण गर्ने विचार गरिरहनु भएको छ ।

नन्द - के यही तिम्रो न्याय हो सुन्दरिका ! के एउटै कुलमा जन्म लिँदैमा सबै व्यक्ति एक जस्तै हुन जान्छ ? धेरै दिनदेखि म तिम्रो गुणहरूको प्रशंसा सुन्दै आइरहेको थिएँ र मनमनै तिम्रीलाई सहधर्मिणीको रूपमा पाउने आशा लिई वसिराखेको थिएँ । तिम्रो पिताजी पनि त्यसमा सहमत छ, तब मेरो आशालता लहलहायो । आज जब अचानक संयोगले यहाँ तिम्रो दर्शनको सौभाग्य मलाई दिएको छ । तब मलाई विश्वास लाग्यो कि तिम्रिले पनि मेरो प्रस्ताव स्वीकार गरी लिनेछौँ तर तिम्रिले त मलाई यस्तो लाञ्छना लगायौ, जसको उत्तरदायित्वसित मेरो कुनै सम्बन्ध छैन ।

सुंदरिका - मैले पनि तिम्रो वीरता तथा गुणहरूको चर्चा धेरै सुनेकी थिएँ। गुरुजनहरूको सहमतीबाट मलाई पनि संतोष भएको थियो। तिम्रो अचानक यहाँ मलाई दर्शन पाउनु र विवाहको प्रस्ताव गर्नु मलाई आफ्ना धेरै ठूलो सौभाग्य प्रतीत भएको थियो। तर, के गरूँ ? विवश छुँ। तिम्रो कुलको परंपराको कारण तिमीमाथि विश्वास भइरहेको छैन।

नंद - व्यर्थको सन्देशलाई हृदयमा स्थान दिई मेरो जीवनलाई निरर्थक नबनाऊ, सुंदरिका ! संन्यास ग्रहण गर्ने मेरो कुलको परंपरा महापुरुषहरूका लागि हो। पूज्यपाद पिताजी तथा महामान्य गौतम बुद्ध नै प्रव्रज्याका योग्य हुन सक्तछन्। म त एक सामान्य मनुष्य हूँ। महापुरुषहरूको मार्ग मेरो मार्ग होइन। मेरो मार्ग त त्यही हो जुन सामान्य मनुष्यहरूको हुन्छ र मलाई आफ्नो लघुतामाथि अभिमान पनि छ। म तिमीलाई विश्वास दिलाउँछु कि म जीवनभर तिमीलाई छोड्दिन।

सुंदरिका - के तिमी वचन दिन सक्तछौ ? शपथ ग्रहण गर्न सक्तछौ ?

नंद - अवश्य ! हृदयका सारा पवित्रताको साथ म तिमीलाई वचन दिन सक्तछु, शपथ लिन सक्तछु कि म तिमीलाई कहिल्यै छोड्दिन।

सुंदरिका - ठीक छ, उसो भए शपथ लेऊ कि

जीवनमा कहिल्यै मेरो साथ छोड्ने छैन, कहिल्यै भिक्षु बन्दिन।

नंद - म नंद शुद्ध हृदयले शपथपूर्वक तिमीलाई विश्वास दिलाउँदछु कि म तिमीसँग निष्कपटभावले प्रेम गर्दछु, कहिल्यै तिम्रो साथ छोड्दिन, कहिल्यै भिक्षु बन्दिन।

सुंदरिका - मलाई तिम्रो प्रतिज्ञाबाट संतोष भयो। अब म पनि प्रतिज्ञा गर्दछु। म सुंदरिका शपथपूर्वक वचन दिन्छु कि जीवनभर अनन्यभावले आफ्नो प्रेम तिमीलाई समर्पित गर्दछु, कहिल्यै तिम्रो साथ छोड्दिन।

(एकापट्टिबाट शिकारीको वेशभूषामा माल सामाहरू सवै सजिसजाउ अवस्थामा माधविकाको प्रवेश)

माधविका - कसलाई वचन दिइरहेछौ सुंदरिका ? के वचन दिइरहेकी छौ ?

सुंदरिका - यो राजकुमार गौतम नंद हो, माधविका !

माधविका - गौतम नंद ! यसलाई वचन दिइरहेकी छौ। बडी भोली छौ तिमी। शाक्यवंशका राजकुमार बडो चतुर हुन्छ। भोली राजकुमारी र चतुर राजकुमारको बीच मध्यस्थ भएको अनुबन्ध तबसम्म मान्य हुन सक्तैन जबसम्म त्यसमा कुनै समझदार सहेलीको सम्मति लिइँदैन।

सुंदरिका - माधविका, तिमी त यसरी छुट्यौ कि केही पत्तै भएन। तिमी आएबाट बडो प्रसन्नता भइरहेको छ। कति बेरदेखि हामी दुबैले तिम्रो प्रतीक्षा गरिरहेका थियौं।

- माधविका - तिमीले अहिलेको अहिले एकपछि अर्को भाषा बोल्न लाग्यौ । तिमी भला मेरो प्रतीक्षा गरिरहेकी होउली, तर राजकुमार गौतम नंदलाई मेरो प्रतीक्षा गर्न किन पन्यो होला ?
- नंद - आउनासाथ तपाईं ममाथि अकारण रोष किन प्रकट गर्न लाग्नुभयो ? मैले त्यस्तो कुनचाहिँ अपराध गरेको छु र ?
- माधविका - अपराध ! तपाईंको सारा कुलनारीको अबहेलनाको सर्वविदित अपराधी छ ।
- नंद - अब यस प्रश्नलाई नउठाउनुस् । यसमाथि धेरै विवाद भइसकेको छ र मैले शपथपूर्वक प्रतिज्ञा गरेको छु कि म कहिल्यै यिनको साथ छोड्दिन, कहिल्यै भिक्षु बन्दिन ।
- माधविका - के यिनीले पनि तपाईंको प्रतिज्ञामाथि विश्वास गरिलिइन् ?
- नंद - यो त यिनैसित सोध्नुस् ।
- माधविका - के हो त सखी ?
- सुंदरिका - मलाई उनमाथि पहिलेदेखि विश्वास थियो । सखी, यसविषयमा आफ्नो आत्म-विश्वासको कुरा मैले तिमीसित पहिले नै भन्दिसकेकी थिएँ । तैपनि परीक्षाको रूपमा प्रब्रज्याको प्रश्नलाई लिएर मैले उसित भर्खरै वचन लिइसकेकी छु । अब उनको र मेरो बीचमा कुनै अन्तर रहन गएन ।
- माधविका - यसो भए वास्तवमा यो बडो प्रसन्नताको कुरो भयो । अब त यो
- सोच्न पर्ला कि यस मंगलमय अवसरमा हार्दिक प्रसन्नता प्रकट गर्न के उपाय गर्नुपर्ला ?
- नंद - वास्तवमा योभन्दा बढी प्रसन्नताको के अवसर हुन सक्ला र ! दुई हृदयको सदाको लागि एक-दोस्रोको ममत्वको बन्धनमा बाँध्ने निश्चय गर्नु जीवनको सबभन्दा बढी हर्षप्रद र बढी महत्त्वपूर्ण घटना हुन्छ ।
- (अर्कोतर्फबाट शिकारीको वेशभूषा र सजी सजाउमा देवदत्तको प्रवेश)
- देवदत्त - को कसको ममत्वको बन्धनमा बाँधिरहेछ ? के यस वनमा कसैको विवाह भइरहेछ ?
- नंद - आज भाइ देवदत्त ! धेरै समयदेखि हामी तिमी प्रतीक्षा गरिरहेका थियौं । यही ती राजकुमार सुंदरिका देवी हुन् जसको चर्चा मैले तिमीसित गर्ने गर्दथेँ र यी यिनकी माधविका देवी । हामी दुईको विवाह त अहिले भएको छैन, तर म र सुंदरिका त्यसको लागि परस्पर वचनबद्ध अवश्य भइसक्यौं ।
- देवदत्त - बडो प्रसन्नताको विषय छ । हार्दिक बधाइ स्वीकार गर्नुस् । अनि मिठाई ?
- नंद - यस निर्जन वनमा मिठाई कहाँबाट ख्वाउन सकिन्छ । केही फल मसित बाकी छ, केही तिमीसित अवश्य होला । त्यही सबै एकत्र गरी, प्रीतिभोजको रूपमा, एक सम्मिलित वनभोज गर्ने नि ।
- माधविका - हामीलाई बडो सस्तो निमन्त्रणा दिन

चाहनुहुन्छ, राजकुमार मैले त पहिले बताइसकेकी छु कि शाक्यवंशको राजपुत्र वडो चतुर हुन्छ ।

सुंदरिका - अरू यस वनमा संभव पनि के छ माधविका ? राम्ररी सोच त !

माधविका - तिमीले पनि अहिलेदेखि राजकुमार नंदको पक्ष लिन लाग्यौ सुंदरिका !

देवदत्त - विवाद गर्नु आवश्यक छैन । प्रीतिभोजको प्राण हो श्रद्धा तथा स्नेह । साधन त गौण हुन्छ नि । जे जस्तो संभव छ, त्यही आदर तथा प्रेमकासाथ स्वीकार गरिलिनुपर्छ ।

नंद र देवदत्त आफू आफूसित भएका फल निकाली अगाडि राखिदिन्छन् । चारैजना फल खान थाल्दछन् ।

माधविका - अति राम्रो, अब स्वयम्बर र विवाह कहिले होला ?

सुंदरिका - स्वयम्बर त भैसक्यो ।

माधविका - भैसक्यो ! कहिले ?

सुंदरिका - अहिले, केही समयपहिले ।

माधविका - कसरी ?

सुंदरिका - स्वयम्बरको आशय शक्ति, साहस र वीरताको प्रदर्शन गर्नु त हो । राजकुमार नंदले यस्तो प्रदर्शन राम्रो गरिसकेको छ ।

माधविका - गरिसक्नुभएको छ ! कुन रूपमा ?

सुंदरिका - अहिले वनमा ऊ एकलैले आफ्नो खड्गको एकै प्रहारबाट भयानक सिंहलाई दुई टुक्रा पारिदिएको थियो ।

नंद - राजकुमारी सुंदरिका स्त्री र पुरुषका असमानताका वडो विरोधिनी छिन् । यिनलाई एक पक्षको

स्वयम्बर सत्य भएन । पुरुषको साथ स्त्रीको वीरता प्रदर्शनको पनि यिनले स्वयम्बरको एक अंग सम्झिन्, यिनले आफ्नो परीक्षा पनि दिइन् ।

माधविका - राम्रो, यसको मतलब हामी आउनुभन्दा पहिले यहाँ धेरै थोर भइसकेका रहेछन् ।

सुंदरिका - राम्रो हुन्थ्यो सखी, यदि तिमी पनि त्यस समय त्यस ठाउँमा भएकी भए र आफ्नै आँखाले राजकुमार नंदको खड्गको एकै प्रहारबाट सिंह दुई टुक्रा भएको देख्ने थियौ ! कत्तिको ओजस्वी तथा साहसपूर्ण थियो त्यो दृश्य ।

माधविका - राम्रो, स्वयम्बर त भइसक्यो, अब तपाईंहरू दुबैले आफ्नो शुभविवाहको दृश्य कहिले देखाउनुहुन्छ ?

सुंदरिका - विवाह यदि दुई आत्माका स्थायी एकताको प्रतिज्ञाकै नाम हो भनेत, त्यो पनि भइसकेको छ, तर यदि विवाह गुरुजनहरूका आशीर्वादको छायामा इष्टमित्र तथा कुटुम्बहरूको उपस्थितिमा हुने उत्सव आयोजना पनि हो भने त त्यसको तिथि गुरुजनहरूले नै निश्चित गर्लान् ।

देवदत्त - तब त हामीले यो मानिलिनुपर्ने कि तपाईंहरूको वास्तविक विवाह त वनदेवताको आशीर्वादको छायामा यस विराट् वनको आगनमा नै भइसकेको छ अब खालि औपचारिक आयोजनमात्र हुनु बाकी छ ।

नंद - सत्य त यही हो ।

माधविका - तब त आजको यस संध्यालाई
हामीले बढीभन्दा बढी आनन्दमय
बनाउने प्रयत्न गर्नुपर्दछ ।

देवदत्त - फलहरूको प्रीतिभोजको मधुरताको
यसलाई धेरथोर आनन्दप्रद बनाइ-
दिएकै छ ।

सुन्दरिका - यसमा एक आयोजनाको वृद्धि गर्न
सकिन्छ, अनायास गर्न सकिन्छ ।

नंद - त्यो के हो ?

सुन्दरिका - माधविकाको स्वाभाविक मधुरकण्ठ
संगीत !

माधविका - यो त तिम्रो अन्याय हो सुन्दरिका ।
तिमीलाई थाहै छ कि तिम्रो
वीणावादनको अभावमा म कदापि
गाउन सकिन ।

सुन्दरिका - विशेष अवस्थामा विशेष व्यवस्था
गर्नुपर्दछ । यहाँ वीणा कहाँ छ, जुन
म बजाऊँ ! अब त तिमीले स्वीकार्ने
पर्छ सखी कि मेरो बाद्यसंगीतभन्दा
तिम्रो कण्ठसंगीत बढी महत्त्वपूर्ण
छ । मेरो वीणावादन प्रत्येक स्थितिमा
संभव हुन सक्तैन, तर तिम्रो
कण्ठसंगीत त पंक्षीको स्वर र
निर्भरको गतिसरह प्रत्येक स्थानमा
र प्रत्येक समयमा प्रवाहित हुन
सक्तछ । अब ढीलो नगर सखी !
कोकिलकण्ठ फुराइदेऊ ।

(माधविका वनै गुञ्जने गरी कोकिलकण्ठले
गीत गाउन थालिछन् ।)

पट - परिवर्तन

सत्तरत्न आर्यधन

संघरक्षक भिक्षु, संघाराम
(परियत्ति सद्वम्मपालक)

एक दिन । प्रसेनजित कोशलराजाका
महामात्य उगगराज जहाँ भगवान् बुद्ध विराजमान
रहनुहुन्थ्यो त्यहाँ श्रावस्तीको जेतवनाराममा गए ।
भगवान् बुद्धलाई अभिवादन गरी उचित एक
छेउमा बसे । उगगराज महामात्यले बुद्ध समक्ष
यस्तो वाक्य प्रकट गरे - “भो भगवन् ! आश्चर्य
हो, अद्भुत हो । यी रोहणका नाति मृगार

(मिगार) सेठ कति धनाढ्य अनि कति भोगसम्पन्न
छ !

यो सुनेर बुद्ध भन्नुहुन्छ - “हे उगग !
रोहणका नाति मृगार सेठ त्यति धनाढ्य र महाभोगी
छ त ?”

“भन्ते ! एक करोडको त सुनै सुनमात्र छ
भने रूपियाँको त के कुरा ? !

“उगग ! यी धन छ वा छैन भनी भन्दिन तर यी धन आगो, पानी, राजा, चोर तथा अप्रिय अनधिकारीहरूको निमित्त साधारण नै छ । उगग ! किन्तु ती सात धनहरू आगो, पानी, राजा, चोर तथा अप्रिय अनधिकारीहरूको निमित्त असाधारण छ । ती सात धनहरू हुन् - १) श्रद्धाधन २) शीलधन ३) हिरि (लज्जा) धन ४) ओतप्प (भय) धन ५) श्रुतधन ६) त्यागधन र ७) प्रज्ञाधन । उगग ! यी सात धनहरू आगो, पानी, चोर, राजा तथा अप्रिय अनधिकारीको निमित्त साधारण छैन ।”

यसरी भगवान् बुद्धले उगगराजलाई भौतिक धनसम्पत्तिको सामू सप्तरत्न आर्यधनको महत्त्व प्रकट गर्नुहुँदै प्रकाश पार्नुहुन्छ -

सद्वाधनं शीलधनं, हिरि ओतप्पियं धनं ।

सुतधनं च चागो, पञ्जावे सत्तमं धनं ॥

अर्थात् - सप्तरत्न धन भन्नाले १) श्रद्धाधन २) शीलधन ३) हिरि (लज्जा) धन ४) ओतप्प (भय) धन ५) श्रुतधन ६) त्यागधन र ७) प्रज्ञाधन भन्ने बुझिन्छ ।

यस्स एते धना अत्थि, इत्थिया वा पुरिसस्स वा ।

स वे महद्धनो लोके, अजेय्यो देवमानुसे ॥

अर्थात् - जो स्त्री वा पुरुषमा यी धनहरू हुन्छन्, ऊ महाधनी हो र उसलाई देवमनुष्यहरूले पनि जित्न सक्दैनन् ।

तस्मा च सद्धं च सीलं च, पसादं धम्मदस्सनं ।

अनुयुज्जेथ मेधावी, सरं बुद्धानं सासनं’ ति ॥

अर्थात् - त्यसैले श्रद्धाशील तथा धर्मदेशनामा प्रसन्नता राखी बुद्धधर्मको स्मरण गरी अनुयुक्त भएर पण्डितहरू ले वस्तुपर्छ ।

जीवनमा जीवनलाई जीवन जस्तो बनाउन सप्तरत्न आर्यधनको प्रमुख भूमिका हुन्छ । मान्छेले मान्छेलाई मान्छेजस्तो व्यवहार गर्न पनि यी सात

धनको तडुकारो देखिन्छ । स्वभावतः मान्छे भौतिक धनको श्रीशय्यामा लिप्त भएर महासुखको अनुभव गर्न पाउने भ्रममा रूमल्लिरहेका हुन्छन् । हो, मान्छेलाई आफ्नो जीवन सुचारुरूपले संचालन गर्न धनसम्पत्ति, धर-जग्गा, सुन-चाँदी आदि बाह्य सम्पत्तिको अवश्यक हुन्छ किन्तु श्रीसम्पत्ति यहाँ समृद्धशाली, सुसम्पन्न र परिपूर्णमात्र हुँदैमा राम्रो, उत्तम र लायक व्यक्ति भने पक्कै हुने होइन । बुद्धशिक्षा-अनुरूप यथार्थतः मानव महामानव बन्न, सत्पुरुष बन्न आध्यात्मिक गुणसम्पत्ति अनिवार्य हुनआउँछ । यसमध्ये उल्लेखनीय आध्यात्मिक गुण नै सप्तरत्न आर्यधन हुन् । यसलाई सीक्षिप्तमा यसरी जान्न सक्छौं -

१) श्रद्धाधन : सच्चरित्र व्यक्ति वा सिद्धान्तप्रति अन्तर हृदयदेखि जागृत हुने विश्वास एवं आस्थालाई श्रद्धा भनिन्छ । श्रद्धावान् व्यक्तिहरू त्रिरत्न (बुद्ध, धर्म र संघ), चतुआर्यसत्य, कर्म र कर्मफल धर्ममा प्रसन्न चित्तले विश्वास गर्दछन् । यस्ता व्यक्तिहरू दान दिन, शील परिपालन गर्न, उपोसथव्रत धारण गर्न, भावनाधर्म अभिवृद्धि गर्न, सदा-सर्वदा पूर्वगामी - अगुवा हुन्छन् । श्रद्धाविना मानवजीवन सार्थक हुन असम्भव प्रायः हुन्छ ।

२) शीलधन : अकुशल कुकार्यबाट टाढा राख्ने परिशुद्ध आचरण शील हो । सम्पूर्ण गुणधर्मको प्रमुख आधार पनि शील हो । शीलयुक्त व्यक्तिले प्राणीहिंसा, चोरी, व्यभिचारी, असत्य वचन, अपशब्द, अनावश्यक निन्दा चर्चा, चुकली जसता अकुशल कार्यहरू कदापि गर्दैनन् । शीलवान् व्यक्ति संसारको सर्वत्र ससम्मान एवं प्रतिस्थामय जीवन आनन्दपूर्वक व्यतीत गर्दछन् ।

३) ह्री (लज्जा) धन : अनैतिक अकुशल पापकृत्य संपन्न गर्न लाग्दा भित्री हृदयदेखि

कसैले केही भन्ना कि भनी मनमा आउने लज्जा-शर्मलाई द्वी धन भनिन्छ । यो धन मानवमात्रमा हुनुपर्छ । यो लज्जा पापकार्यको लागि मात्र हो, कुशल कार्यको लागि भने अवश्यै होइन ।

४) ओतप्प (भय) धन : नराम्रो कुकृत्य गर्न लाग्दा परले केही गर्ला कि वा दुर्गतिमा पतन होला कि भनी भित्र मनमा जागरण हुने डर- त्रासलाई ओतप्प धन भनिन्छ । यो धन पनि हुनै पर्ने गुण हो । यो भयधन पनि नराम्रो पापकार्यमा सरिक हुन लाग्दाका लागि हो, कुशल परोपकार कार्यमा अग्रगामी हुँदाको लागि कदापि होइन ।

५) श्रुतधन : श्रुत भन्नाले सुनेर, बुझेर विद्वान् तथा बहुश्रुत बन्नु हो । अज्ञानी व्यक्ति मूर्ख हुन्छ । मूर्ख व्यक्ति सत्मार्गमा लाग्न सक्तैन । उसले अनेक दुष्ट कार्य अवलम्बन गर्न पुग्छ । तसर्थ अज्ञानता नै दुःख उत्पत्तिको मूल कारण हो । जो व्यक्ति बहुश्रुत हुन्छ, विद्वान् बन्छ, उसले हतपती कामकर्तव्यमा धोखा खाँदैन । आफ्नो कृत्य सम्झेर भविष्यमा पश्चात्ताप गर्नुपर्दैन । ज्ञानी-गुणी एवं विद्वान् व्यक्तिलाई यत्रतत्र मान-सम्मान प्राप्त हुन्छ ।

६) त्यागधन : परजनको उपकार एवं कल्याणार्थ आफ्नो परिश्रमबाट सृजित कुनै बस्तु अरूलाई दिनु नै दान हो, त्याग हो । चित्त परिशुद्ध, प्रसन्नता एवं त्यागभावना यसको लक्षण हो । जहाँ त्याग हुन्छ, त्यहाँ तृष्णा, लोभ, अनुरागले स्थान ओगट्न सक्तैन । विना त्यागचित्तले दुःखमुक्ति असम्भव प्रायः छ भन्नुमा अत्युक्ति नहोला ।

७) प्रज्ञाधन : आवश्यक कालमा उचित तवरले व्यवहार गर्न सक्ने बुद्धि नै प्रज्ञा

हो । कुनै कार्य कुशल - अकुशल, राम्रो-नराम्रो, पाप-धर्म-ज्ञात गर्न सक्ने विशेष विवेकबुद्धिलाई प्रज्ञा भनिन्छ । जहाँ प्रज्ञा हुन्छ, त्यहाँ कलह, अशान्ति हुँदैन र कुरीति, अन्धविश्वास रहँदैन । अनित्य लोकको यथार्थता बोध हुन्छ । दुःखमुक्त मार्गमा अग्रगामी हुन अत्यन्त सरल - सहज प्रायः हुन्छ ।

उल्लिखित सप्तरत्न आर्यधन सम्पूर्ण धनमध्येमा सर्वश्रेष्ठ छ, महान् छ । यी रत्नलाई न आगोले जलाउन सक्छ, न पानीले बगाउन सक्छ । न यसलाई चोरले चोर्न सक्छ, न त डाँकाले लुट्न सक्छ । यी धनलाई न सेफमा तालाबन्दी गरी संरक्षित गर्नुपर्छ, न त अंशबन्दा नै गर्नुपर्छ । यो धन आफैमा सुरक्षित रहन्छ । जीवमान भएसम्म अजयरूपमा रहन्छ । यो धन आफ्नै लागि हो । आफ्नो जीवन बनाउनको लागि हो । दुःखमुक्त सुखसागरमा सरोवर हुनको लागि हो । यो आर्यपुरुषहरूको प्रमुख गुण हो ।

भौतिक बाह्य धनसंपत्ति त आँधी भै आउँछ र बाढी भै जान्छ । यसको अलावा, यसमा पर जनको हसतक्षेप हुन्छ वा हुनसक्छ किन्तु गुणधन त्यो हो, जुन आफ्नै व्यक्तिगत हुन्छ । निरन्तर आफ्नो जीवन उच्चस्तर बनाउन प्रमुख टेवा दिएर सेवा प्रदान गरिरहेको हुन्छ । जुन व्यक्तिमा यी सात धनहरू विद्यमान हुन्छ, उसको जीवन सफल, सुखमय एवं सुमार्गलाभी हुन्छ । संसारमा अवस्थित भौतिक धनसम्पत्तिको मूल्यलाई पनि अमूल्य प्रमाण तुल्याइदिने यही सात धनहरूले नै हुन् ।

लोकको सर्वश्रेष्ठ धनवान् त्यस व्यक्ति कहलाउँछ, जोसँग यी सात धनहरूले परिपूर्ण रहन्छ, यद्यपि भौतिक श्रीसम्पत्तिमा दिन दिन नै

किन् नहोस् । सम्भवतः यही सत्यलाई जानेन, बुद्धकालीन “अदिन्नपुब्बक” नामको सेठले । तब त सप्तरत्न धन आफूमा वृद्धि गर्नुको साथै नराम्ररी भौतिक धन संग्रह गर्नतिर लाग्यो ऊ मात्सर्यचित्रसहितको लोभी बन्यो । अनि त एकमात्र पुत्र “मट्ठकुण्डली” महाजन बाबुको एकलो छोरा हुँदाहुँदै पनि बिना औषधिमूलो अकालमै आफ्नो ज्यान गुमाउन बाध्य भयो । विचरा सेठ ! पुत्रको देहावसानपछि बल्ल उसको आँखा खुल्यो र पुत्रवियोगमा शोकाकुल हुने गर्‍यो तर फाइदा के ? आकाशमा सूर्य रहन्जेल आँखा चिम्लेर पछि अस्ताचलमा हराएपश्चात् आँखा खोलेर उज्यालो पाउन सकिएला र ? ठीक त्यस्तै, सेठको जीवनमा भइदियो । यसको प्रमुख कारण नियालौं त पाउँछौं कि सेठको भौतिक धनप्रति आसक्तता, आफ्नो कजूसी एवं आर्यधनप्रति अन्जान र अज्ञानता ।

हरेक क्षेत्रमा, हर क्षणमा यदि मानव भएर मानवगुणमै निहित हुन चाहन्छौं भने, संसारको सर्वश्रेष्ठ धनाढ्य बन्न चाहन्छौं भने, अल्पमय जीवन सार्थक गर्न चाहन्छौं भने यो सप्तरत्न आर्यधन आफूमा विद्यमान गराउनु नितान्त आवश्यक छ । मानव र पशुमा अन्तर छुट्याइदिने गुणधर्म हामीमा हुनुपर्छ । अन्यथा हामी पशुरूपी मात्र मान्छे बन्न र कहलाउन बाध्य हुन्छौं ।

केही दिन कम ६ वर्षसम्मको कठोर दुष्कर तपद्वारा पनि इच्छित ज्ञानको प्राप्ति संभव नभइदिएपश्चात् कठोर चर्या त्यागेर मध्यम मार्गको अवलम्बन गर्नुपर्ने । आफ्नो चंचल चित्तलाई संयमित गरी विषयनाध्यान भाविता गरी ३५ वर्षको उमेरमा, आफू जन्मेकै वैशाखपूर्णिमाको रावन दिनमा बुद्धत्व लाभ गर्नुभयो । सम्पूर्ण आश्रव-क्लेश क्षय गरी उहाँ बुद्ध कहलाउनुभयो । ज्ञान सम्बोधिज्ञान प्रथमतः पञ्चभद्रवर्गीयसामूहिक चक्रप्रवर्तन गर्नुभयो । उहाँ बुद्धको ज्ञान बुझ्ने

पनि भए, अनुसरण गर्ने अनुयायीहरू पनि आए । भिक्षुहरू बनिन थाले । ज्ञानको तीव्र प्रचार-प्रसार भयो । भिक्षु संख्यामा पनि अभिवृद्धि हुँदैगयो ।

पिता महाराजा शुद्धोदनको निमन्त्रणामा उहाँ बुद्ध हजारौं भिक्षुहरूको साथमा प्रथमपटक कपिलवस्तु नगरमा प्रवेश गर्नुभयो । माता-पितालगायत धेरैले मार्गफल प्राप्त गरे, धर्मलाई यथार्थतः अवबोध गरे, जानी बने जीवन सार्थक बनाए ।

भगवान् बुद्ध कपिलवस्तु पुगेको सातौं दिन भयो । नगरमा भिक्षुसंघको साथमा बुद्ध भिक्षु-चरणमा थिए । भर्खर ७ वर्षको पुत्र राहुलकुमार लाई बुद्धातिर सकेत गर्दै यशोधरा भन्दिछन् - “उहाँ भगवान् बुद्ध तिम्रा पिता हुन् । उहाँसँग असंख्य संपत्ति छ । जाऊ, तिमी गएर पितासँग अंश लिएर आऊ ।”

आमाको वचन शिरोपर गरेर बालक राहुलकुमार बुद्धसम्मुख पुग्छ । उसले बुद्धको समीपमा ज्यादै आनन्दित एवं शीतल महशूस गर्छ । भिक्षाटनको समाप्तिपश्चात् भगवान् बुद्ध फर्कन तयार हुन्छन् । तब राहुलकुमार पनि बुद्धसँग अंश माग्ने विहारसम्मै पुग्छ । भगवान् बुद्धले अंश मागिरहेको पुत्र राहुललाई जाल-जंजालमा रुमल्लिरहने दुःखमूल, भौतिक श्रीसंपत्ति प्रदान गर्नुभएन बरु सुख र शान्तिको प्रतीक सप्तरत्न आर्यधन दिनुभयो, दुर्लभ मनुष्यजीवनमा दुर्लभ बुद्धको शीतल छहारी उपलब्ध गराउनुभयो, प्रवर्जित गराई बुद्धशासनको ज्ञानसागरमा सरोवर बनाउनुभयो ।

धनमध्ये सर्वश्रेष्ठ धन, जुनलाई पाएर राहुलकुमारको जीवन धन्य भयो, दुःखमुक्ति निर्वाणपथ प्राप्त गर्‍यो ।

बुद्धको व्यावहारिक दृष्टिकोण

सुवर्ण शाक्य

बुद्ध कसका छोरा र उनको जीवन कसरी बित्यो भनेर आज सर्वसाधारणको अगाडि भनिरहनुपर्ने अवस्था छैन। उनको साधारण जीवनको विषयमा प्रायःलाई थाहा छ। उनको दृष्टिकोणलाई भने मानिसले विभिन्न प्रकारले लिएका छन्। अस्सी वर्षको उनको जीवनी अध्ययन गर्दा अबोध व्यक्तिदेखि लिएर उच्चरूपले शिक्षित समीक्षकपर्यन्तको लागि उनीहरूको आफआफ्नो बुझ्ने क्षमताअनुसार उनका शिक्षा र विचारलाई उपयोगीहरूमा ग्रहण गर्न सरल रहेको छ। बुद्धद्वारा उपदेशित धर्मको ज्ञानलाई जोसुकैले पनि हासिल गर्न सक्दछ। जस्तोसुकै परिस्थितिमा रहेका लाई पनि बुद्धको शिक्षाले हल्का गुनी औषधीको रूपमा काम गर्दछ। सामान्य कृषकदेखि लिएर नागार्जुन जस्ता दर्शनिक विद्वान्हरूका लागि पनि बुद्धको जीवनी ज्ञानको भण्डारको रूपमा प्रेरणा बन्न सकेको छ। यही नै बुद्धजीवनीको विशेषता हो। यसैले बुद्धलाई चिन्न गाह्रो छैन।

मानिसले बुद्धलाई विविधप्रकारले चिन्ने र संझ्ने गर्दछ। कसैले उनलाई 'ईश्वर' मान्दछ त कसैले 'देवदूत' मान्दछ। कसैले 'साधु' मान्दछ त कसैले आफआफ्नो दृष्टिकोणद्वारा विभिन्नरूपमा मान्ने गरेका छन्। बुद्धले भने आफैले भनेका छन्, - "म मात्र बुद्ध हूँ"। यसैअनुसार उनलाई सबैले बुद्ध भनेर पुकार्दछन् र उनको नाम नै बुद्ध

हुन गयो। "बुद्ध"को शाब्दिक अर्थ ज्ञानले परिपूर्ण हो।

बुद्धको ज्ञानले "मध्यम मार्ग" बताएको छ। बढी गर्ने र घटी गर्ने जस्ता "अति" लाई सन्तुलनमा राखी आवश्यकतानुसारको मात्रालाई अपनाउनु 'मध्यम मार्ग' हो। सुख, समृद्धि वा निर्वाण प्राप्तिका लागि भनेर दुष्कर तपस्या गरी शरीरलाई कष्ट दिनु र आमोद-प्रमोदमा लिप्त रही जीवन त्यसैमा घुलिमिलाउनु दुवै अति हुन्। नाशवान् शरीरमा परिवर्तनशील मन रहने हुँदा शरीरको बचावटो लागि चाहिने मात्राको अन्न जल उपभोग गर्नु अतिबाट टाढा रहनु हो। यो 'मध्यम मार्ग' जीवनको हरपक्षमा लागू हुने व्यावहारिक सिद्धान्त हो।

धर्म भनिकन कुनै पनि दैवीसिद्धान्तलाई स्वीकार नगर्नु बुद्धको दृढ विचार हो। उनले भनेका छन् कि मानिसले आफ्नो धर्मको मार्ग आफैले खोज्नुपर्दछ, कसैले भनेको कुरा सुनेर त्यसमा लाग्नुहुँदैन। उनी कोरा कल्पना अथवा व्यर्थ चिन्तनको पासोमा बाँधिन नचाहने व्यक्ति हुन्। वास्तविक काम आइपर्दा नचाहिँदो तर्क वितर्कमा लागी आवश्यक कर्तव्यबोध नगर्नुलाई उनले जीवनलाई अलमल्याउने नराम्रो व्यवहार हो भनेका छन्। यसविषयमा उनले एउटा घतलागदो उदाहरण दिएका छन् - "यदि कुनै

व्यक्ति वाण लागेर घाइते भइराखेको छ भने उनका साथी - भाइ र आफन्तले तत्काल त्यसको उपचार गर्नेतिर लाग्नुपर्दछ । घाइतेलाई त्यसै राखी 'वाण हान्ने व्यक्तिको हो, त्यो व्यक्ति कुन वंशको हो, त्यो कुन जातिको हो, त्यसको नाउँ के हो र त्यसको गोत्र के हो ? ' आदि भनी सोचिरहेमा त्यतिजेल त्यो घाइते व्यक्ति मरिसकेको हुनेछ । घाइतेलाई देखासाथ चिकित्सकलाई बोलाउनु, घाउ सफा गर्नु र आवश्यक उपचार गरी उनलाई आराम दिलाउनु आवश्यक छ ।" यस उदाहरणले मानिसको लागि व्यावहारिकता नै सबैभन्दा ठूलो आवश्यक गुण हो भन्ने देखाउँछ ।

गौतम बुद्धको दृष्टिकोण व्यापक छ । कसैको परंपरागत रीतिस्थिति र चालचलन जस्ताको तस्तै गरी ग्रहण गर्नु उचित छैन र बेला-वखतअनुसार बहुजनको लागि हित हुने कुरामा ग्रहण गर्नुपर्दछ भन्ने उनको भनाइ छ । बुद्ध वर्तमान काललाई विशेष मान्यता दिने व्यक्ति हुन् । कुनै पनि समस्या आइपर्दा व्यावहारिक तरिकाबाट नै समाधानको बाटो अपनाउनुपर्दछ, परंपरावादी र हठवादी भई समस्यालाई चर्काउनुहुन्न भन्ने भगवान् बुद्धको भनाइ छ । समानता उनको नीति हो । यसैले वंशवाद र जातिप्रथाको उनले घोर विरोध गरेका छन् ।

उनले चार आर्यसत्यलाई पहिल्याएर त्यसलाई मनन गरेर लोकसमक्ष आफ्नो विचार प्रतिपादन गरेको कुरा अति व्यावहारिक रहेको छ । पल-पलमा आउने दुःख मानिसको छाया भैं खने कुरालाई कसैले नकार्न गाह्रै छ । यसैलाई उनले दुःखसमुदयसत्य भनी पहिलो आर्यसत्यको रूपमा बताएका छन् । जो कोही पनि दुःखमा

पर्दछ भने त्यसको कारण अवश्य हुन्छ, जसरी रोग लागेपछि चिकित्सककहाँ गई निदान (diagnosis) गराउँदछन् । यसैले 'दुःख हुनाको कारण छ' भनी त्यस कारणलाई दोस्रो आर्यसत्य मानेका छन् । यसरी नै दुःखको विरोध हुन सक्छ र दुःख निरोध गर्ने उपाय छ भनी ती दुईलाई तेस्रो र चौथो आर्यसत्य मानी भगवान् बुद्धले मानिसको जीवनको अवधिमा आइपर्ने दुःख सुखका अनुभूतिलाई लोकसमक्ष राखिदिएका छन् । यसैले बुद्धको धर्ममा मानिसको जीवनलाई अध्ययन गर्दा तत्त्वमीमांसासंबन्धी विवेचनामा जोड नदिई खालि मानवजीवनलाई दुःखबाट मुक्त गर्नमात्र प्रयास गरिएको छ ।

मानिस सामाजिक प्राणी हो भनी नमान्ने संसारमा शायदै कोही होला । समाजमा व्यक्ति व्यक्तिको लागि हित गर्ने गराउन असल मानिस सधैं प्रयत्नशील रहन्छ । समाजको हितको लागि भनी मानिस धेरै कष्ट उठाउँछन् पनि । तथापि दूषित वातावरण रही व्यक्तिहरू उभौ लाग्न नसक्ने हुन्छन् । व्यक्तिको जीवन उठाउन भगवान् गौतम बुद्धले ज्यादै व्यावहारिक पाँच कुरा बताएका छन् जसलाई पंचशील भनेका छन् । यी शील पालन गर्न, यदि दृढता रहेमा, कुनै ठूलो प्रयास गर्नु आवश्यक पर्दैन । सोच्दा बुझ्दा पनि यी पाँच कुरा ज्यादै सामान्य कुरा हुन् । प्राणीहिंसा नगर्नु, नचोर्नु, व्यभिचार नगर्नु, भूठो नबोल्नु र मद्यपान नगर्नु, यी नै पंचशील हुन् । सामान्य ठानिने तर भयंकर दुःखदायी यी ५ कुराको सेवन समाज र गृहस्थीजीवनलाई डुबाउने वस्तु हुन् । यी ५ कुरालाई निषेध गरी उपदेश दिने व्यक्ति तिनै गौतम बुद्ध हुन् । विज्ञानले प्रकृतिमा भएकै वस्तुलाई सिद्ध गरेर देखाउने भैं बुद्धले पनि व्यवहारमा

चल्ने तर बेवास्ता गरिने गरिराखिएका बस्तुलाई
औल्याई अप्रमादी भई सजग रहन मार्गनिर्देशन
दिएका छन् ।

समाजमा व्यक्तिलाई अरू बढी
व्यावहारिक बनाउन ३ वटा शीलका कुरा थपी
मार्गनिर्देशन दिएका छन् । अनुशासित जीवन नै
वास्तविक जीवन हो भन्ने पक्षलाई अँगालेर विकाल
भोजन गर्नु, माला-गन्धविलेपन-धारण-विभूषण
गर्नु र उच्चासनमा सुत्ने जस्ता व्यसनका
कुराहरूलाई त्याग्नपने जस्ता कुरा गाँसी समाजलाई
स्वच्छ र स्वस्थ बनाउने दृष्टिकोण बुद्धका पूर्ण
व्यावहारिक कुरा हुन् । सामान्यभन्दा सामान्य
जनले पनि सजिलैसँग बुझ्ने र धारण पालनसमेत
गर्न सकिने सरल उपायलाई आफ्नो सिद्धान्तभित्र
राखेर बुद्धले साँचैको ज्ञानी बुद्ध कहलाउन समर्थ
भएको कुराको व्यावहारिक ज्ञान नै हो भन्न
सकिन्छ ।

बुद्धले उपदेशको रूपमा बताएका कुराहरूमा
जीवनका प्रत्येक पक्ष र प्रत्येक अंश व्यावहा-
रिकताले भरिएका छन् । खाने-पिउने, उठ्ने-
बस्ने, खेल्ने-कुद्ने, रुने-हाँस्ने, मर्ने - बाँच्ने तथा
विधि व्यवहार र संस्कार आदिमा आफ्ना व्यावहा-
रिक दृष्टिकोणलाई अगाडि राखी उनले जनसमक्ष
उदाहरणसमेत प्रस्तुत गरेका छन् । स्व-पर, आत्मा-
ईश्वर, जात-पात र आफन्तबीचको संबन्ध एवं
विश्वासलाई स्पष्टरूपमा अगाडि सारेर शुद्ध
व्यावहारिकतालाई उनले प्रस्तुत गरेका छन् ।
ठूला ज्ञानी मानीका लागि सोच विचार गर्नसमेत
गहकिला व्यावहारिक तथ्य सबैका सामू राखिदिएका
छन् । यसैकारण बुद्धले कुनै ईश्वर वा देवदूत
नभैकन महामानव भएर संसारमा आफ्नो अस्तित्व
छोडेका छन् यही नै बुद्धको व्यावहारिक दृष्टिकोण
हो ।

(कविता)

प्रेम

- विद्याकुमारी वज्राचार्य

प्रेमले बाँच्न सिकू ।

उपवनमा फुलेका फूलहरूमात्र होइनन्,

हस्ती बोटबेर्नाहरू मात्र होइनन्

काठ-दाउरा र भारपातमात्र पनि होइनन्

मानवलाई मानवता दिएर प्रसन्न भई हाँसू ।

जङ्गलका ओडारगुफाका जीवजन्तुहरूमात्र होइनन्

वाघ, भालु, सिंह, स्याल र चितुवामात्र होइनन्,

मृगशावक, छाउरा, चल्ला र पाठापाठीमात्र पनि होइनन्

समयानुरूप विश्वका प्राणीमात्रलाई वचाउन जमर्को गरू ।

वस्ने घर र कोठामात्र सफा भएर पुग्दैन

धुवाँ, धुलो र ध्वनिको प्रदूषणलाई रोक्ने स्वच्छ सास फेर्न ।

शरीरमात्र सुकिलो भएर पुग्दैन,

मानस्थितिलाई काबूमा राख्न नै सक्तैन भने,

हररोज मनलाई माभेरे टलक्क पारेर राखू ।

आँखाले हेरेर मात्र केही बुझ्दैन

ज्ञानज्योतिले भित्रसम्म हेर्ने विचार गर्दैन भने,

हातको स्पर्शले मात्र के हुने हो र ?

हृदय हृदय मिलेर भावना नै बुझ्न सक्तैन भने,

त्यसैले सबलाई माया गरू ।

सबैलाई हृदय खोलेर प्रेम गरू

बुद्धवचनलाई शिरोधार्य गरेर सारालाई प्रेम गर्न सिकू ।

BUDDHISM AND NAGA BELIEFS

- Nalinaksha Dutt

In spite of all the patronage of Asoka and the glorious accounts of the popularity of Buddhism in Kashmir, the fact remains that Buddhism had to face a strong opposition in the country from the established beliefs in Naga-worship. Without adverting to the antiquity of the Naga-worship, it may safely be stated that Naga beliefs were quite common in India when Buddhism made its appearance and that is the reason why the legend of Nagas and their conversion by Buddha occur occasionally in the Buddhist texts. In Ceylon, Java, and Indo-China, Naga-worship was no less in vogue, and Buddhism could not help incorporating into itself some of the local beliefs in order to secure a footing in these distant countries. Kashmir was avowedly a land of Naga-worship. Its two main chronicles the Nilamatapurana and the Rajatarangini relate how Kashmir was created out of water and left to the care of the Nagas, of whom Nila was the chief. The Buddhist chronicles also speak of Kashmir as a land of lakes under the control of the Nagas. They are generally associated with watery and mountainous regions, and so it is quite likely that Kashmir should be called a land of Naga-worshippers, and attribute the origin of its rites and rituals to Nila, Buddhism probably undermined the faith of the people and this was supposed to be possible partly on account of the abhinnas (superhuman powers), acquired by the advanced Buddhist monks. Madhyantika is said to have succeeded in winning over a large section of the populace by the show of his miraculous power. Kalhana also states it in the Rajatarangini I. 178;

Te vadinah parajitya vadena nikhilan budhan,
Kriyam Nilapuranoktacchindan nagamadvisah.

[The (Buddhist) disputants, the Vedantists after defeating all wise men in

disputations, brought to an end the rites and rituals prescribed in the Nilamatapurana.]

The Nilamatapurana also could not ignore its influence and help prescribing as follows :-

Visnur devo jagannathah
prapte Brahman kalau yuge,
astavimsatitame bhavi
Buddho nama jagad guruh. 684
Pusyayukte nisanathe
Vaisakhe masi Kasyapa,
Tasmat Kalat atharabhya
kale bhavinyatah param 685
Sukle sampujanam tasya
yatha karyam tatha srinu,
Sarvausadhais sarvarathaih
sarvagandhais tathaiva ca. 686
Buddharcasnapanam karyam
Sakyoktair vanais tatha,
Subhasitas ca kartavyah
Sakyavasah prayatnatah. 687
Kvacic citraythutah karyah
caitya devagrihas tatha,
Utsavam ca tatha karyam
natanartaka - samkulam. 688
Sakyanam pujanam karyam
civarahara-Pustakaih,
Sarvam etad bhavet karyam
yavat prapte bhaven magha 689.

[O Brahman, in the 28th Kaliyuga, in the month of Vaisakha on the full-moon day with the conjunction of Pusyanaksatra, Visnu, the lord of the world, will appear as Buddha, the teacher of the world. Listen how his worship is to be performed. In the bright fortnight, the image of Buddha is to be bathed with water containing all herbs, jewels and scents and by uttering the words of Sakya. The place is to be carefully besmeared with honey; the temple and the stupa are to have frescoes, and there should be dancing and amusements. The Sakyan worship is performed with civara (robes), food and books.]

LIFE HISTORY OF GAUTAM BUDDHA

Saraswati Shakya

About 2500 years ago, in the Himalayas near the river Rapti a small kingdom Kapilvastu ruled by the Shakyas in a time. A king named Suddhodana and her queen Mayadevi ruled the kingdom.

Queen Mayadevi was giving birth to a child after many years of their marriage. So, she took permission from the king to go to her mother's house Devadaha. In between the two kingdoms, Kapilvastu and Devadaha lied a beautiful garden named Lumbini. The queen loved the garden so much. So, she wanted to roam around, for some time she took pleasure of the garden. After some time, she gave birth to a baby boy. She went back to the palace.

Many hermits were invited to bless the child. Near the palace in the hills lived a hermit named Kaladevala to whom the country people and the king believed was invited. The king wanted the hermit to bless the child. The king brought the child and tried to make him bow the hermit. But the hermit saw some symptoms that the child later in the future would become a great saint. So he began to laugh with happiness but after a while he became sad and tears began to flow from his eyes. The king was surprised watching the scene and asked the hermit the reason. And the Hermit said that the child would later become a great saint. Then the hermit and the king bowed in front of the prince. (Five days after the birth of the child the king called) many geniuses and great persons to give name to the prince. Many of them suggested to give the baby's name "Siddhartha". Which means who will

be able to do what he wants. They said that if that child would stay in the palace he would become a great ruler but if he would go out from the palace he would become a great saint. The king was worried whether the prince would or wouldn't stay in the palace. After the name given to the prince, the queen died. Prajapati was the stepmother, she looked after him very well and loved him a lot.

The prince became eight years old. A teacher taught him many skills. He became skilled in every field. He used to love every living creatures, whether it was a beast or an innocent creature.

One day when he was roaming in the palace garden a wounded duck fell in front of him. It shot by an arrow. Feeling pity on him he took out the arrow. But Devadatta his cousin brother came to him and asked for the duck and said that he had shot it and the duck belonged to the person who shot it but Siddhartha did not agree and went to the palace where the great people would discuss the matter. The discussion took place for a long period of time. Most of them thought that Devadatta was correct. But at the end, a young man stood up and said, "life greatest right is in saving someone's life not taking so in my opinion, the wounded duck must be handed to Siddhartha Gautama." Therefore Siddhartha was handed the duck but Devadatta thought of taking revenge on him.

One day during the time of spring when every one started to do their job in

the field, they all celebrated organising big feasts. Siddhartha felt lonely and sat silently under a big branch of bamboo tree. There he began to meditate. He thought about the people who were very happy and about the animals who would be treated very cruelly during the time of work. After the feast when Siddhartha and the king were returning to the palace he began to think about the poor animals. When the king came to know about it he began to worry. To reduce his thoughts and entertain him he thought of building three palaces. One palace was built of good quality wood, inside the palace many perfumed wood was used. It was made likely for winter. Another palace was built likely for summer. The third palace was likely for monsoon and the environment was very pleasant and cool. There were beautiful gardens and ponds around it, the ponds were covered with different beautiful coloured lotus'.

Time passed, the prince had crossed his childhood and was a youth by then. The exciting facilitated things did not help in reducing his concentration on other deep thoughts. The king very depressed finding all his plans failing. Then he called all the palace assistants or workers and asked, "As the hermit forecasted that Siddhartha would become a great saint, Do any of you have any idea in making him go in the other way?" they said that if the prince is kept in the palace entertaining him and marrying him to a beautiful wife he will surely not think about leaving the palace. The king thought that their idea was better. So he asked all the beautiful girls to come at their best and taking gifts from the prince. The next day all the girls came in their best to take gift from the prince. Every girl came to the prince to take the gift. The prince gave no attention to the girls. Although he was presenting gifts to the girls his thoughts were somewhere else. The girls began to talk. They said, "The prince is not like other, he is a good".

while the girls were coming, the gifts were decreasing, at the moment a girl who was at the end came hurrying. The girl came near to the prince and looked at him and gave a faint smile, and she asked, "Isn't there any gift left for me?" The prince too smiled at her and said that all the gift were finished and took off the chain from his neck and gave it to her. The king found out information about the last girl and came to know that she was Yosodhara the Daughter of king Shuprabuddha.

The prince was married to Yoshodhara. The king was relived and thought that Siddhartha would not leave the palace. The king did not allow him to see any painful or hurting things, only smiling faces were near the prince. The king provided all the happiness to him. Even he was brought whatever he wanted. He couldn't forget the sadness of other living beings. So he asked permission from the king to let him roam around different places. The king allowed him and he was permitted to go. He climbed the carriage and went out of the palace. He viewed everything clearly. Everyone there were happy and he was given a warm welcome. Citizens of the country were very happy to see him come. At the same moment he saw an old man, hardly being able to stand, he said, "Oh king hatred person give me food, I am dying of hunger." Everyone got disappointed seeing the old man, and called the cops to take him away so that the prince could not see him but the prince had already seen him. He felt very sorry for the man, he thought about what was the scene about and asked his carriage rider about it. He asked, "What was that, why is he so bent ? Why is he shivering? Why is his hair so white ? What has happened to his eyes ? Tell me what does it mean ?" The carriage rider answers - "This type of person is called old person. He was not born this way, before when he was young he was healthy too. He had black hair and his eyes sharp too. But as time

passed by he began to become weak. You do not have to surprise and asked, "Will every one be the same?" Then he replied, "Everyone in this world will have to face the same problem, none can escape this stage. No one can escape this old age. The scene that he saw was making him feel uneasy. The prince could not sleep that night. He began thinking about the old age. He thought, "If only people would get rid of such poor stage, why doesn't any one try to solve the solution for such case, leaving everything and finding out the solution for such case, is possible and, why can't I do it". He heard someone cry from behind. A man was lying down in the dusty ground. Many red spots had appeared in his body. His eyes were blinking of sorrow. Every minute he tried to stand up he fell on the ground. With kindness and love, he hurriedly went to the person and made him sit, then he asked, "Where is it paining? Why can't you sit properly?" The sick person tried to speak but could not. The prince asked Chandhaka, "Why is this man so? What has happened to his voice? Why didn't he answer my question?" Chandhaka answered, "Your majesty, do not touch him he is sick, a dangerous disease has caught him, his blood contains poison. The old man dies. The prince asks Chandhaka "Will this too happen to other person?"

"Yes there are many! everyone suffers this"

"Why havent people got victory over it?"

"No one knows when somebody catches any disease in the future."

"If it is so then the living things of this world will always have to be scared of it, no one will know that a healthy person going to bed will not know that when he wakes the next morning will too become ill like this old man. Is this the truth?"

Prince Siddhartha saw a group of people crying. Infront of them four people were carrying a person, he had a weak face. He had no objections even the men were

carrying them, taking them. The prince asked, "Why are they crying, and why does the man asks them to carry him properly?"

He felt a little curious; when they took the dead body a little away, they put him in the place where they are kept to be burnt, and he was set on fire. Then the prince asked, "Why does the man lying does not object what the others are doing with him." He replies, "The man is dead, he does not have any use of his body," "Dead! what does it mean? Do I too have to die? Do my father, my wife, my relatives have to die too?" "Yes my lord, everyone one day have to die. There's no way to escape from it, nor anyone can stop it." The prince was surprised. He could not speak word, he felt that death had surrounded all human beings.

He returned back to the palace and sat silently thinking about what he had the world. There must be any way to get relieved from this. For me, for my father, for Yashodhara, for the remaining human beings. I'll have to find a way out from it".

The other day he was roaming around the garden riding a horse, he saw a saint. Chandhaka replied to remove the sadness in the world they leave their homes and search happiness. Then someone came to him and greeted him and said that Yashodhara had given muttered, "One who is going to hold me has been born." The child was named Rahula. even his son was born, Everyone could see that he didn't care about his child. His habits started to change. He went deeper in his thoughts. He asked Chandhaka to prepare his favorite horse. Then he went in this room to see Yashodhara and his son for the last time. In the mid-night he left the palace and went out letting no one see him or her. He turned back and looked at Kapilavastu for the last time. They went on and on when it was slightly dawn. He rode down the horse and in the bank of the river and he took off it his

jewels and costly clothes and wore a simple one. He asked Chanhdaka to return Kapilavastu with all his things.

This how the 21 - year-old prince from the Shakya dynasty left the palace to get victory upon disease, pain and want. He left his entire family, property, palace etc. He stayed in under a mango tree. Then later he moved towards the south. There he reached the kingdom of Magada, Rajaghriha. There he was donated many food and different kinds of food. The king wanted to meet saint Siddhartha. When he heard that, he had left the country in search of knowledge although he was the crown prince.

Then he went on, he reached a place where people with no homes lived. There he saw a heard of sheep. There were many babies, having wound in their paws. There were having family loving with each other, the mother was carefully taking her children. Saint Siddhartha was pleased to see this scene. He carried a small sheep and asked, "Instead of letting them graze in the whole day and taking them back home in the evening, where are you taking them in this sunny afternoon" ? The farmers answered, "By the order of the king we always have to take hundreds of sheep to the king. The king conducts a big pooja." Saint Siddhartha too went with them. There the king was conducting a big pooja and the sheep was taken there and a long sword was being raised to kill the animal. Suddenly Siddhartha stopped him and in a polite manner he told the king, "Your majesty, do not let the slitter take its life, it is easy to be destroyed but difficult to clear its problem, like human's every living things love its life. Everyone is scared of death. If human need and want politeness, kindness and love then he firstly should have it by himself, he should not take anyone's life, if we need happiness then we should give to others too. What kind of jobs he does he will to get

similar results.

Then the king bowed him and asked him to give some of the knowledges to his country people. Siddhartha replied that unless he gets the knowledge what he is looking for he could not stay there. So he went away from there. He went out of the kingdom and stayed with some saints. One saint Alara Kalama told Siddhartha, "The things I knew is also known by you, you can too teach it to others, there is no difference in you and me in knowledg now so we should teach others about it." Then Siddhartha asked, "Now, don't you have anything to teach me, can you teach me the way to get victory on disease and death?" The saint answered that he could not later he took leave from Alara Kalama saint. He traveled many places in search of knowledge. As he went on he met another saint Uddhaka. He too got many knowledge from the saint and again left from there. At that time there was a saying that if someone left his home and, by giving pain to their body, he would live happy and would go to heaven so many people were meditating hurting their body. But he did not think that it would work so he searched for a suitable place and started his meditation of high standard. People stared calling him Buddhist two, which meant a person in search of knowledge. At that time five saints, too sat with him, they were Kaundinya, Bhaddiya, Vappa, Mahanama, Assaji.

Siddhartha stared his meditation very strictly. He left eating food. His body was very lean and thin. He became very weak and he fainted. A shepherd saw him and soon he gave bodhisattwa, the milk of a sheep after a while he became conscious and thought that how did he faint and how did he become conscious. Then he said to himself that if that boy had not fed him. He would have died and what would have happened to the knowlege he was searching for. He realised that he had given

too much pain to his body, then onwards he had his regular meal and was settled in Isipatana Migadavana.

There was a lady named Sujata. She used to come to a bodhi - tree and prayed that she would like a baby boy on her first birth child, so as her prayer, she gave birth to a baby boy, she was very much pleased and she regularly used to donate the tree some milk and rice. So the next day when she saw Bodhishatwa sitting under the tree she thought that he was a god and served it all to him. At the evening a brhman named Shothiya gave him some gras on which he sat at night facing east ward. He started meditating; he thought that unless he finds the way of being released from death. Sorrow, disease even he faces death. Then he thought how does someone faces sorrow when he was at the age of 35, he had the remembrance of the time when he was at the palace he was meditating, many demons tried to disturb him but he did not leave his mission, in the peace silence environment he thought about the reason of life and why do people suffer in their old age, why do people get disease ? How do people get sorrows ? This way on the day of Vaishakha Purnima he received the knowledge, he was enlightenment. A 35 year old saint Siddhartha became Buddha. He was very much relived and he got all the knowledge he had been searching for many years. He started preaching his knowledge all over the world. People used to respect him, come to hear his speeches and come to him with their problems. And he would make them satisfy with good answers.

Time went on and on he had some message from his father that before dying he would like to meet his son. So Gautama Buddha started his journey to Kapilavastu. When he reached there, king Suddhodana saw him coming carrying a bowl in, which people would give him food with much respect and honour. But the king did not

like it, he felt that he was begging people for food. And he said to Buddha, "You left home for begging around for food, you are a prince remember, by receiving food from my people you have let me down. Begging for food like beggars had never been done in our dynasty." Then Gautama Buddha said, "Your majesty, have I really gone against my fore fathers ?" King said, "According to my remembrance power no one have upto now begged for food." Then Buddha answered, "It is true but this was also been one before and I am just preceding it. The king was satisfied and he too gave him food as others. His followers were called in the wife and child. After few days king Suddhodana became very sick and Buddha returned again, after two days making everyone sad the kind died.

Time passed by and many incidents occurred, Gautama Buddha became older, he started becoming weaker. One day he was resting, he was suffering from disease. Saint Ananda saw him lay down so week and thought that now he would die and he started crying staying in one corner. After some time Buddha opened his eyes, but he did not see Ananda there so he asked the other saints that where was he. They replied that he was in a corner crying. He asked them to call him and spoke some words to him. Then Ananda said, "Oh Gautama please do not die here in this forest, please die in other kingdoms." Buddha said, "Ananda don't say that, this forest was in the past a beautiful kingdom or give others the news and call them here and say that I would like to see them before my death. Everyone came to see him crying he said some thing to them and later did not speak a word. At the age of 80, in the day of Vaishakha Purnima, this how the light of Asia Shakyamuni Buddha's life ended. But even though his death, his noble advices still guide us to the right path.

बुद्धकालीन समाजय् लोकमहोत्सव

छगू चर्चा

कृष्णकुमार प्रजापति
नगदेश, खप

प्राचीन युगनिसें मनूतय्गु धार्मिक व सामाजिक जीवनम् थीथी लोक-उत्सवया तः धंगु मू दु। थीथीकथंया लोक-उत्सवं उबलय्या मनूतय्गु धार्मिक व सामाजिक जीवनय् यक्व यक्व हे प्रभाव लानावयाच्चंगु दु। सभ्यताया विकास नं थीथीकथं जुयावयाच्चंगु हे जुल। बौद्धकालीन समाजया मनूतसें यक्व हे धार्मिक व लौकिक उत्सव याइगु जुयाच्चन। जैनसूत्रकथं ला उबलय्या समाजय् थीथी द्यःपिं - इन्द्र, रुद्र व मुकुन्द थेंजाःपिंगु पूजायायेगु उत्सव जुइगु जुलसा अथे हे यक्ष, नाग, स्तूप, देगः, सिमा, खुसि, व सरोवर यात नं पूजा यायेगु कथंया उत्सवत नं जुयाच्चं। अज्याःगु उत्सवत ज्वीबलय् विशिष्टकथंया भोजन जुइ सा थीथीकथंया नृत्य, म्ये हाली, संगीत पिज्वयेकीगु जुयाच्चन।

पालिसाहित्यय् अथे हे थीथीकथंया उत्सव हनेत छथाय् हे मुनीपिं जनसमूहयात "समज्ज" धाइगु धकाः न्ह्यथनातःगु दु सा पाणिनिं थःगु ग्रन्थ "अष्टाध्यायी (३।३।१९) व भाष्य २।१५२ "समजन्ति तस्यां समज्या" या अर्थ खः यक्व यक्व जन समूहत छथाय् हे मुनीगु व मुनेगु थाय्।" पालिसाहित्य-चुल्लवग्गय् "गिरज्जसमज्ज" उत्सवया खं न्ह्यथनातःगु दु। उगु उत्सव राजगृहय् च्वंगु गृद्धकूटपर्वत अर्थात् राजगिरि पर्वतय् हनीगु अतिकं लोकह्वाःगु उत्सवयात हे

"गिरज्जसमज्ज" उत्सव धाइगु जुयाच्चन। थ्व उत्सव धार्मिक भावनां ओतप्रोत जुयाः हनीगु विशिष्ट उत्सव खः नखः, खः। थ्व धार्मिक उत्सवय् उबलय्या राज्यया उच्च पदाधिकारीपिं ब्वनीगु व वय्कःपिनिगु निम्ति विशिष्टकथंया आसनया व्यवस्था याइगु जूगुलिं थ्व उत्सवया थःगु हे बिस्कं मू व शोभा दइगु जुयाच्च।

सिगालोवाद - जातकय् न्ह्यथनातःकथं ला "समज्ज" ज्वीबलय् प्याखं हुइगु, म्ये हालीगु थी थीकथं बाजं थाइगु, इन्द्रजालया खेल क्यनीगु, खिपतय् न्यासि वनीगु थेंजाःगु खेल क्यनाः न्ह्याइपु-कीगु जुयाच्चन। जातकय् थुगुकथं "समज्ज" यात मनोरञ्जनया अर्थय् छथाय् हे मुनीगु जनसमूह व मेलाकथं छ्यलातःगु दु। "समज्ज" धैगु उत्सवया आयोजना अक्सर यानाः मङ्गलअवसर व मङ्गलउत्सवथें याइगु जुयाच्चन। अभ्म स्पष्ट जुइक, अःपुक ध्वाथुइकेकथं जातकबाखनय् "समज्ज.उत्सवयात "नख्त" धकाः नं धाइगु जुयाच्चन। थुकिं भीसं अनुमान यायेफु कि थ्व "समज्ज" उत्सव दिं, लगन, साइत स्वयाः, ग्रह नक्षत्र बिचाः यानाः भिंगु दिं, साइतय् याइगु उत्सव खः, नख्त खः। सायद, भी नेवाःतसें नं धार्मिक व सामाजिक कथं हनावयाच्चंगु थीथीनखःत नं थ्व हे "नख्त" खँग्वः (शब्द) यात हे छ्यलाबुला यानाः "नखः" उत्सव धकाः धयावयाच्चंगु ज्वीमाः।

अथे हे अबलया मनुतसे "समाज" धैगु उत्सव नं हनावयाचवंगु खँ अशोक महाराजया अभिलेखय् "समाज" धैगु उत्सवया बारय् न्हयथना तःगु दु । गुबलें गुबलें जुजुखलःपिसं नं "समाज" उत्सव हनेगु याःसा अज्याःगु उत्सवय् मल्लयुद्ध याइगु, बाजागाजा थानाः म्ये हालाः, प्याखं हुइकेगु नं याइगु जुयाच्वन । थज्याःगु उत्सव जुइबलय् धनुर्वेद, किसियात व्यायम याकीगु, सल ब्वाकीगु, प्याखं व संगीतया धिं धिं बःलाःकासा नं यानाः जनतातय्त मनोरञ्जन बियाः न्ह्याइपुसे च्वंकीगु जुयाच्वन । थज्याःगु उत्सवयात मेगुकथं "लौकिक" धकाः नं धाइगु जुयाच्वन । ध्व "लौकिक" उत्सवया तुलना चन्द्रगुप्त मौर्यया पालय् अनया राजधानीइ दैय्दसकं जुइगु उत्सवनाप ज्वः लाः धकाः न्हयथना तःगु दु । चन्द्रगुप्त मौर्यया शासनकालय् नं दैय्दसकं जुइगु उत्सवय् भ्याय्चा ल्वाकीगु, जंगली छाडा द्वहँ ल्वाकीगु, किसि ल्वाकीगु, गैडा ल्वाकीगु नापं रथ ब्वाकीगु यानाः न्ह्याइपुक उत्सव हनीगु जुयाच्वन । रथ ब्वाकीगु कासाय् नं विशेष यानाः "प्रयुक्त - रथ" कासा न्ह्याइपुसे च्वं, उगु रथय् निम्ह द्वहँया दथुइ छम्ह सल तयाः ब्वाकीगु कासा अतिकं न्ह्याइपुसे च्वं धकाः विद्वान् राधाकुमुद मुखर्जी थःगु ग्रन्थ "अशोक" धैगु सफूया पृष्ठ नं. १२९ स उल्लेख यानातःगु दु ।

बौद्ध साहित्य पालिनीकायय् न्हयथनातःकथं अबलया मनुतसे हनीगु उत्सवत गुगुं ला यक्व दितक हनाः मेलाथें जुयाच्वंसां ध्व मेलाय् थी थीकथंया कासा स्वयेगुया निम्तिं यक्व यक्व ग्वाःग्वाः मनुत मुनाच्वनी । दीर्घनीकायय् न्हयथनातःगु दु कि स्वकुमिपिन्त न्ह्याइपुक क्यनेत थी थीकथंया प्याखं, म्ये, बाजागाजा, थी थी प्याखंया लीला, तालि थानाः न्हःने दुगु थलबल थानाः, पुचः मुनाः, म्ये हालाः, गुलिं कयेकाः म्हितेगु कासा, पंयागु

आनन्दभूमि

कासा, किसि ल्वाकाः, सल ल्वाकाः, धुमेय् ल्वाकाः, द्वहँ ल्वाकाः, दुगु ल्वाकाः, भ्याय्चा ल्वाकाः, गैडा ल्वाकाः, कथि संकाः ल्वाकाः, म्हितीगु कासा, ल्हाःसंकाः ल्वाकीगु, कुशित म्हिताः मारपिट यानाः म्हितेगु कासा, सेनाया सिपाहिंतसें हतालय् म्हितीकथं कासा क्यनाः न्ह्याइपुसे च्वंकाः तःन्हुतक मेला थें जुइकाः उत्सव हनीगु जुयाच्वन । अज्याःगु मेला पर्वया उत्सवय् इन्द्रजालया प्याखं व कासा नं न्ह्याइपुसे च्वंकाः क्यनीगु जुयाच्वन सा स्वकुमिपिं नं प्वाः त्युत्युं न्हिलान्हिले मफयेकाः न्ह्याइपुका च्वनीगु जुल । अजाःगु उत्सवय् ग्यानापुसे च्वंगु कासा तलबार व भाला संकाः म्हितीगु जुयाच्वन । स्वकुमिपिन्त छकथं न्ह्याइपुसे च्वंसा मेखें ग्यानापसे च्वं, भाला तलबार संकीबलय् छलय् ज्वीमसल कि ज्यान हे वनेयः । नाग, सर्पया नं कासा क्यनेगु याः। शंख पुयाः भेरी बाजं थानाः अज्याःगु उत्सवया वाततावरण हे संगीतमय याइगु, अतिकं हे न्ह्याइपुसे च्वंगु उत्सव खः । स्वकुमिपिं माःचां क्वखायाः, तिसा वसः व्वयाः, समाः यानाः, मद्यमांस सेवन यानाः आनन्द कयाच्वनी ।

मेला उत्सव अक्सर यानाः नगरय् जुइसा मेलाय् ब्वति कायेत गांगामं यक्व दयेक मुं वइगु जुयाच्वन । थथे राजधानीइ उत्सवया घोषणा यायेत राजाज्ञाकथं "भेरी" धैगु बाजंत थानाः पुयाः च्वयेकीगु जुल । थज्याःगु बाजं च्वयेकीगु न्यनाः नगरबासीपिं उत्सव मेला हनेत छें छें पिहां वैगु अतिकं है न्ह्याइपुसे च्वं । उवलय् सकसिंत थःथःगु न्हिज्या त्वःताः नखःचखः हनेकथं नयाः त्वनाः, पाहाँ पासापिन्त आदरसत्कारपूर्वक नके त्वंके यानाः मेलाय् ब्वति काइगु जुल । थःथःगु आस्थाकथंया इष्टदेवतापिं पूजा याइगु जुलसा ब्राम्हणतय्त ला व जा नकाः सत्कार याइगु, याकीगु धकाः जातकय् न्हयथनातःगु दु । जैन

सूत्रकथं नं अज्याःगु मेला, पर्व, उत्सव जुइबलय् ब्राम्हण, श्रमण, अतिथि, गरिव पवगितयत् भोजन याकीगु जुयाच्चन । थज्याःगु मेला उत्सव जुइगु जूगुलिं नगरबासी जनतातसें फयांफक्व यइपुसेचक तिसां तियाः, वसतं पुनाः मेला उत्सवय् व्वति काःवइगु जुयाच्चन । उत्सव मेलायात शोभायमान जुइकेत जुजुपाखें यक्व ग्वाहालि याइगु जुयाच्चन । दुम्मेध जातकय् ला थथे नं न्ह्यथना तःगु दु - राजगृहनगरय् उत्सव जुइबलय् राजगृह नगरयात देवनगरतुल्य सजययानाः शोभायमान याइगु जुलसा उगु उत्सवय् मगध नरेशया सवारी जुइबलय् अलंकारं युक्तम्ह मंगल किसिम्हय् च्वनाः लावालस्करनापं फुक्क नगर चाहिलाः मेला उत्सव भः भः धायेक हनीगु जुल । थज्याःगु उत्सव छवाःतक न्ह्याइगु जुलसा गुलिं मेला लाल्छितक नं न्ह्याइगु । बुद्धकालीन समाजया जनतातसें थीथी इलय् थीथीकथंया उत्सव, नखःचखः, पर्व, मेला यानाः जीवन न्ह्याइपुक छ्यानाः बुद्धकालीन सभ्यता व संस्कृतियात च्वछायेगु यानावया च्वंगु खने दु ।

१. कर्षणोत्सव : थ्व कर्षणोत्सव दय्दसकं अतिकं न्ह्याइपुक हनीगु उत्सव खः । थ्व उत्सवय् अन देशया जुजुं वासकू ज्वनाः बुँज्या याइगु जुयाच्चन । थज्याःगु उत्सवया खँ काम - जातक (४६७) स न्ह्यथनातःगु दु । बुद्धकालीन समाज धैगुली नं सामन्तवादी कृषिप्रथा दुगुलिं उबलय् जनतातसें पृथ्वीमाताया छतिइ वासाकू चलय् यानाः, अन्नया उब्जनी याइगु जुलसा थज्याःगु ज्या यायेगु धैगु अतिकं हे पवित्र व पुण्यगु कर्म भाःपा यायेगु ज्या खः । सिन्हाज्यायायेगु ई त्ययेवं थ्व धरतीमातायात, विशिष्टकथं पूजा यानाः वासाकू ह्यलाः बुँज्याया सुरु याइ । थथे धरतिमाताया पूजा यानाः

आशायानाकथं अन्न प्राप्त ज्वी धैगु मान्यता जुल । थज्याःगु हे कथं या प्रथा मिथिलाप्रदेशय् नं दुगु जुयाच्चन । मिथिलाराज्यय् दुर्भिक्ष, अनिकाल ज्वीबलय् अन्नया मिथिलानरेश, राजा जनकं लुँयागु वासाकू छ्यलाः कर्षणज्या सुरु याइगु जुयाच्चन । सांख्यायान - गृह्यसूत्रकथं धायेगु खःसा कर्षणज्याया शुभारम्भ रोहिणीनक्षत्रय् यायेमाःगु जुयाच्चन । बुँइ वासाकू छ्यले न्ह्यः ब्राम्हणतसें वैदिक मन्त्र उच्चारण यानाः थीथी दिसाय् पूजा यानाः दकलय् न्हापां भिँज्याकथं देसया जुजुं वासाकू ज्वनाः बुँज्या याइगु खः । थ्व हे कर्षण उत्सवयात थौकन्हय् भीसं सिन्हाज्याकथं सिन्हाज्याया सुरु जुइगु धैगु अर्थय् पासाचःन्हय् कुन्हु देसय् दुवातय् दुवातय् बौ ह्वलाः नाय्खिं बाजं थानाः सिन्हाज्याया संकेत बियावयाच्चंगु हें दनि । अथे हे कर्षणोत्सव नं सिन्हाज्याया न्हापांगु छगू उबलय् या बिस्कं मूदुगु उत्सव खः । पारस्करगृह्यसूत्रय् नं पृथ्वीयात “सीता” धाइगु खः “इन्द्रया कलाः” धकाः नं धाइगु धकाः न्ह्यथनातःगु दु । उकिं सीतायात पूजा याइबलय् इन्द्रयात आह्वान यानाः यायेगु चलन दु । थुगुकथं पालिसाहित्य व उबलय्या इन्द्रयात आह्वान यानाः यायेगु चलन दु । थुगुकथं पालिसाहित्य व उबलय्या थी थी धर्मशास्त्र कथं नं सिइदु कि उबलय्या समाजय् वर्षा मौसम सुरु जुइवं बुँज्यायात कयाः सिन्हाज्या महोत्सव, अर्थात् कर्षणोत्सव यानाः बुँज्या न्ह्याकीगु जुयाच्चना ।

२. कौमुदी - महोत्सव : थौकन्हय् भीसं अन्न बालि दुचायेकेगु ज्या यानावयाच्चना गुकीयात भीसं “सामाज्या” अर्थात् सामा दुकायेगु ज्या धया । सामा दुकायेगु ज्या सिधयेवं छुं नं छुं

कथं भोय् न्यायेकावयाच्चना । अथे हे बुद्धकालीन
समाजय् नं सामाज्या सिधःगुकथं कतिपुन्हि
कुन्हु कौमुदीमहोत्सव यानाच्चनी । बौद्ध साहित्य
पालिनिकायय् थ्व पर्व, उत्सवयात कौमुदी
अथवा “कत्तिका” धकाः न्ह्यथनातःगु दु ।
कतिपुन्हियात शरदपुन्हि नं धायेगु याः ।
तिमिलाया जः थिनाच्चनीगु इलय् अतिकं
न्ह्याइपुसे च्वनी, बुज्यायाइपिके थःगु परिश्रम
या फल सामाज्या दुहां वयाच्चंबलय् भीगु
मन लय्तायाच्चंबलय् हनीगु उत्सवया थःगु
विस्कं मू दैगु हे जुल । अतिकं लोकं ह्वाःगु म्ये
“स्वांयाम्ये” बान्हमासया लय् तयाः हालीगु
म्ये नं शरद् ऋतुया वर्णन यानातःगु थन
न्ह्यथने बहः जू

“आश्वीनं तुलसी, लवं जिफो स्वानं,
कार्तिकं ग्यानथकुं, गोदावरी स्वानं ।

शरद् ऋतुस चन्द्रमाया तेजनं,
उडनीथें नेन प्रभु छिगु बिरहनं रे ॥

थ्व पद्यांशं सिइदु कि शरद् पूर्णिमाया चाय्
तिमिला त्वाःगुलिं उडैथें जुयेमायेकाः मन
चञ्चल यानाविइगु थ्व पुन्हिकुन्हु बुद्धकालीन
मनूतसैं कौमुदीमहोत्सवया मू थुइकाः थ्व उत्सव
हनावयाच्चंगु जुल । दीर्घनिकायय् नं
न्ह्यथनातःगु दु कि मगधनरेश अजातशत्रुं
कतिपुन्हिया तिमिलाया जःया शोभा अवलोकन
यानाः आनन्द कयाच्चनीगु जुयाच्चन । कौमुदीया
चान्हय् राजदरबारया कःसि, बार्दली, बुर्जाय्
च्वनाः राजामात्यपिंसं घेरय्पाकाः कौमुदीया
चान्हमहसिया वर्णन यानाच्चनी, थ्व कौमुदी-
महोत्सव नं दैय्दसकं हनीगु उत्सव खः ।

थ्व कौमुदी, कत्तिका उत्सवया बारय्
जातकय् थुकथं च्वछायाः न्ह्यथनातःगु दु -
थ्व उत्सव, पर्व उबलय् दकलय् तःजिक हनीगु,

लोकं ह्वाःगु महोत्सव खः । थ्व महोत्सव छगू
कथंया स्वन्तिनखः खः, उकिं थ्व उत्सव तःमि,
चीमि, मिसा, मिजं, ल्याय्मह, ल्यासे, बुराबुरि
पिं सकसिनं नं उतिकं हनीगु खः । राजगृह,
वाराणसी, श्रावस्ती थें जाःगु अतिकं लोकं ह्वाःगु
नगरय् दैय्दसकं कौमुदीमहोत्सव भः भः
धायेकाः हनीगु खः । उम्मदन्तीजातकय् थथे नं
न्ह्यथनातःगु दु कि कत्तिकामहोत्सव ज्वीगु दिं
कुन्हु नगरपरिक्रमा यायेत जुजुयात भव्य नक्सां
सवारी याइगु जुलसा सवारी जुइबलय् बांलाःमह
बल्लाःमह सल छम्हसिनं सायेकीगु, संल बग्गीस
जुजुयात तयाः उकीया ल्यू ल्यू लावा लस्कर
भाइ भारदारपिं च्वनाः दरबारं पिंहा वैगु बखतय्
दरबारं सुन्दरी मिस्तय्सं स्वांवा गाकाः पिहांवया
नगर परिक्रमा याइगु अतिकं न्ह्याइपुसे च्वं ।
उकुन्ह्या निम्ति नगरया शोभा अति हे बांलाक
छाय्पियातइगु जुल । चान्हय् नगरवासी
सकसिनं थःथःगु छैय् मत च्याकाः नगर अतिकं
न्ह्याइपुसे स्वस्वं हे स्वये मगाकाः छाय्पियातइगु
जुयाच्चन ।

अथें हे संजीवजातकय् न्ह्यथनातःगु दु-
अजातशत्रुया राज्यकालय् कौमुदीमहोत्सव
ज्वीबलय् राजगृहनगरयात छाय्पियाः न्ह्याइपुसे
च्वंकातइगु खः । थ्व उत्सव ज्वीबलय् नगर
वासीतय्त विदा बिइगु जुयाच्चनसा थ्व हे
उत्सवया चान्हय् नगरया शोभा स्वयेत व
मेमेगु थीथीकथंया मनोरञ्जन स्वयेत नगर
चाहुलाच्चनीगु जुल । मिसातय्सं फयांफक्व
बांलाक वसतं पुनाः, तिसां तियाः नगरय् उत्सव
हनाच्चनी । कौमुदीमहोत्सव छवाःतक
आनन्दपूर्वक जुल । थ्व महोत्सव ज्वीबलय्
‘भेरी’ बाजं पुयाः थानाः सुचं बिइगु जुल ।
थज्याःगु लोकं ह्वाःगु पर्वत आःतक हिन्दूसमाजय्

जुयाच्चं, वरु धुकीया रूपान्तर जुइ धुंकल
धाःसां पाइमखु । आः नं भीसं कत्तिका
महोत्सवकथं कार्तिक लच्छियं कं भजन यानाः,
म्ये हालाः कतिं पुन्हिकुन्हु बाचातक भजन
यानाः क्वचायेकेगु यानाच्चनागु हे दनि । अथे
हे आः नं भारतया सोनपुरय् व हरिहर क्षेत्रय्
कार्तिक लच्छियं कं मेला जुइगु, स्नान
याइपिनिगु हूल यक्व हे दु । कतिं पुन्हिकुन्हु
हरिहरलागाय् जुइगु मेलायात नं कौमुदी
महोत्सवया रूपान्तर मधासे मगाः ।

३. शाल-भञ्जिका : बौद्ध साहित्य पालिनिकाय
कथं धायेगु खःसा बुद्धकालीन समाजया मनूत
छुं निश्चित दिं तिथि कुन्हु शाल सिमा दुगु
वनजंगलय् वनाः शाल पुष्प (धुँसिमा-स्वां)
थ्वयाः धी धीकथं म्हिताः प्याखं हुइगु यानाः
हनीगु उत्सव खः । थ्व उत्सवयात “शाल-
भञ्जिका” धाःगुया अर्थ खः “शाल-पुष्प (
धुँसि-स्वां) थ्वयेगु । पाणिनिं थःगु ग्रन्थ
“अष्टाध्यायी” स उल्लेख याःकथं थ्व शाल-
भञ्जिका उत्सव प्राच्य - भारतय् प्रचलितजुयाः
लोकह्वाःगु उत्सव खः । थ्व उत्सव मगधराज्य
व वया जवंखवंया लागाय् नं विशिष्टकथं
हनीगु जुल । जातक निदान बाखनय् “शाल-
भञ्जिका” या बारय् न्ह्यथनातःगु दु -
“कपिलवस्तु व देवदहराज्यया दधुइ छगू
पवित्रगु शालवन दु, थ्व शालवन निगू
राज्यया नगरया अधिकार दुगु जुयाच्चन । थ्व
हे शालवनयात “लुम्बिनी” वन धाइगु खः ।
उबलय् थ्व पवित्रगु शालवनया फुक्क हे
धुँसिमाय् क्वनिसं च्वथ्यं कं धुसिस्वां ह्वयाच्चंगु
जुल । शोभायुक्त थुगु वन स्वये हे छम्ह
तेजस्वी जुजुया प्याखं हुइगु दबू थें च्वं । पवित्र
लुम्बिनीवनया थुज्वःगु शोभायात स्वयेगु याना

च्वंबलय् लानि महामायादेवीया मनय् स्वां
वगीचाय् छकः चाःहुलेगु इच्छा जुयाः थःम्ह
परिचारिका सखीपिनापं चाह्यू विज्याःगु
न्ह्यथनातःगु दु । अथे हे अवदानशतकय् नं
छगू इलय् भगवान् बुद्ध श्रावस्तीया जेतवन
महाविहारय् च्वनाविज्याःगु बखतय् श्रावस्ती
शालभञ्जिका - समारोह हंबलय् दलदलः मनूत
मुनाः धुँसिस्वां थ्वयाहयाः सारा नागरिकत
आनन्दं प्याखं हुयाः शाल-भञ्जिका महोत्सव
हंगु खः ।

४. सुरानक्षत्र - पालिसाहित्यया जातकबाखनय्
सुरानक्षत्रउत्सव कुन्हु नगरबासी मिसा मिजंत
सकसिनं त्वने फक्व अय्लाः थ्वं त्वनाः प्याखं
हुइगु, म्ये हालीगु याइ । अमल थ्वं त्वनाः धे
धे चुयेकाः, सनाः, हालाः, हुयाः ज्वीगु उत्सव
जूगुलिं हे थ्वैत “सुरानक्षत्र” धाःगु खः । छकः
मगधराज्यया राजगृहनगरम् ‘सुरानक्षत्र’ उत्सव
जूबलय् नगरबासी सकल नागरिकतसं फयां
फक्व अय्लाः थ्वं त्वनाः, ला नयाः उत्सवय्
व्वति काइगु, बांबांलाःगु वसतं पुनाः प्याखं
हुयाः व्वति काइगु खं जातक बाखनय् न्ह्यथनातःगु
दु । थ्व उत्सवबलय् वजारय् ला, थ्वं, अय्लाः
सेवन यायेत अःपुक न्याये मिइ दयेकेगु याना-
च्चं । थ्व लोकउत्सवय् सुरापानयात यक्व हे
प्रोत्साहन बिइगु जूगुलिं थ्व उत्सवयागु नां हे
‘सुरानक्षत्र’ जूगु खः । थ्व उत्सव ज्वीबलय्
नगरबासी जनतातय् नापं राजा, महाराजापिं
व तपस्वीपिसं मद्यमांस यक्व हे सेवन याइगु
जुयाच्चन । छगू इलय् वाराणसीया राजोद्यानय्
तपस्वीपिं च्वनाच्वंबलय् वाराणसीनगरय्
सुरानक्षत्रउत्सव जूबलय् काशी वाराणसीया
जुजुं तपस्वीपिनिगु निमित्तं भिंभिंगु अय्लाः थ्वं
मांस सेवन याकेगु व तपस्वीपिसं मद्यपान

यानाः मदोन्मत्त जुयाः अय्लाः ध्वं कायेकाः
प्याखं हूगु, म्ये हाःगु खं जातकय् न्ह्यथनातःगु
दु । ध्व उत्सवय् ल्वापु ज्वीगु, ततःसकं ल्वापु
जुयाः ल्हाः तुति त्वधुइगु, कपाः तज्याइगु,
घाःपाः ज्वीगु थें जाःगु अप्रिय घटना नं
जुयाच्च ।

५. हस्तिमङ्गल : ध्व हस्तिमङ्गलउत्सव,
समारोह राजदरबारया न्ह्यःनेया चुकय् हनीगु
खः । ध्व उत्सव ज्वीबलय् राजदरबारया
अमात्य, भाइ भारदारपिं, समाजया कुलीन व
हनेवनेमाःपिं मनूत मुनाः किसिया शोभायात्रा
यानाः किसियात थीथीकथंया व्यायाम याकीगु
यानाः न्ह्याइपुक हनीगु उत्सव जूगलिं
'हस्तिमङ्गल' धाइगु जुल । सुजीम जातकय्
हस्तिमङ्गलउत्सव राजागणतसें दैय्दसं हनीगु
उत्सव खः धकाः न्ह्यथनातःगु दु । छन्हु ब्राम्हण
पुरोहितं जुजुयाथाय् वनाः बिन्ति यात, "हे
महाराज, हस्तिमङ्गलउत्सवया भिंगु दिं तिथि
न्ह्यःने ध्वंकः वल, उकिं हस्तिमङ्गल उत्सवया
प्रबन्ध याकाबिज्याहुं । अथे हे उजं जुयाःलिं
हस्तिमङ्गल उत्सवया व्यवस्था याकाबिज्यात
सा फुक्क राज-प्राङ्गण छाय्पियाः सच्छिन्ह
किसियात लुंपातां मोरय् यानाः, लुंयागु ध्वाय्या
प्रबन्ध याकाः सच्छिन्ह छगू हे भवलय् तयाः
न्ह्यब्वइगु उत्सवय् वेदज्ञ व हस्तसूत्रज्ञ ब्राम्हणं
सुरु याकीगु जुयाच्चन । अज्याःम्ह वेदज्ञ व
हस्तसूत्रज्ञ ब्राम्हणं उगु उत्सव समारोहय् मथ्यन
धाःसा समारोह हे ज्वीगु मखु ।

थथे थीथीकथंया उत्सव, समारोह यानाः
बुद्धकालीन समाजया नागरिकतसें हनाः
न्ह्याइपुक जीवन हनाः संस्कारत विकास व
रूपान्तर जुयावयाः आःतक नं अज्याःगु
उत्सवत हनाबना याना हे वयाच्चंगु दनि
धायेमाः ।

बुद्धया शरणय् वने वा

- धर्मरत्न शाक्य

करुणासागर गौतम भगवन्,
छपिनि शरणय् जिपिं वया ॥
बुद्धयात मनं लुमंकाः,
बुद्धया गुण हालाच्चना ॥

काम, क्रोध व मोह फुकाः नं,
त्याग अहिंसा ज्ञान ज्वनाः,
थम्हं लानागु ज्ञान ध्व जगतय्
फुक्कसित नं कनाः क्यनाः ॥
मानवताया पाठ ब्वंकूम्ह
बुद्धया शरण जिपिं वया ॥

दुःख व दुःखया कारण खंकाः
दुःख मदयेकेगु मार्ग मालाः ।
दुःख फुकया मूल मदयेक
मोक्षमार्गया लपु लिलाः ॥
मेपिन्त नं लं क्यनाब्यूम्ह
बुद्धया शरणय् जिपिं वया ॥

प्राणीपिं फुक्क बुराबुरि ज्वीगु,
सीगु रोगं कैगु दुगुलिं ।
सकल देव व मानवपिंत नं
सी, बुइ म्वाःकेगु मार्गः क्यनाः ॥
विश्वय् सकस्यां शास्ता जूम्ह,
बुद्धया शरणय् जिपिं वया ।

द्वेष व ईर्ष्या जाःगु जगतय्
क्षान्ति व मैत्रीया ध्वजा तियाः ।
भ्रातृभाव व सत्य न्यायया
सुमधुर शुभ सन्देश बियाः ।
विश्वशान्तिया मूलपु क्यंम्ह
बुद्धया शरणय् जिपिं वया ॥

असत्ययात सत्यं त्याकूम्ह
हिंसकपिन्त मैत्री बुकूम्ह ।
धार्मिकपिन्त लं ब्वयाक्यंम्ह
अनुपम सारथीसमान जूम्ह
दक्क प्राणीया जःथें जाःम्ह
बुद्धया शरणय् जिपिं वया ॥

भिक्षु अमृतानन्दया सोलुखुम्बुयात्रा - छगू नमूना

- अनोनिमस

हिन्दूधर्मया शास्त्रय् समुद्र पार याये मज्जू, यदि सुनानं हिन्दूधर्मयात समुद्रपरिइ यंकल धा:सा: धज्या:गु पाप लाइ अज्या:गु पाप लाइ धका:, च्वयात:गु दु तर थुगु खँयात अस्वीकार यासे स्वामी विवेकानन्द हिन्दूधर्मया व्याख्या अमेरिकाय वना: यानादिल । थुकिया लिच्व: छु जुल ले धायेबलय् थनच्वीपिंजक मखु अनर्चपिसं नं हिन्दूधर्म दु ख: धका: सिल । क्रिश्चियनतय् निंति पवित्र धर्मग्रन्थ बाइबलय् धर्म प्रचार प्रसार यायेगु ली जोड बियात:गु दु, जीसस काइष्टया ध्व हे उपदेश वा निर्देशनयात क्रिश्चियनतय्सं पालना या:गुलिं हे थौं ध्व धर्म विश्वय् हे चकनाच्वंगुदु । धर्मप्रचार प्रसारय् जोड ब्यूगु दक्कलय् न्हापां काइष्टं मखु वरु ध्व स्वया: न्यास: दँ न्त्य: वुद्धं ख: । बोधिज्ञान लाभ याना: बुद्धत्व प्राप्ति लिपा सारनाथय् गौतम वुद्धं दकलय् न्हापां न्याम्ह भिक्षुपिन्त धर्मदेशना याये धुंका: धमाधम संघय् भिक्षुपनिगु ल्या: अप्वयावं वल । ज्ञानगुणया खँ छथाय् हे जक लिक्का: तयां जगतया कल्याण जुइमजु धया थें गौतम वुद्धं भन्तेपिन्त तातापाक भ्रमण याना: थ:त बोध जूगु खँ मेपिन्त कनेगु या धका: उजं वियाबिज्यात । सुं नं निम्ह नापं मवँसे अलग अलग हुँ धका: प्रचार प्रसारय् अफ् अफ् जोड बियाबिज्यात ।

दँय् दँसं भिक्षुपिं पहाड पहाडपाखे नं धर्म प्रचारया निमित्त वनेमा: धका: अखिल नेपाल भिक्षु महासंघं छगू प्रस्ताव पारित यानात:गु दु । भिक्षुपिं शहरय् जक च्वनाच्वंगुलिं थुकथं प्रस्ताव हे हया: पारित या:गु खँ सिइ दु तर नं चुकीया कार्यान्वयन प्रभाकारीरूपं जुयाच्वंगु सिइ मदु । “चरथ भिक्खवे चारिकं बहुजन हिताय बहुजन सुखाय” धका: गौतम वुद्धं धयाबिज्या:सां चौकन्हय् ध्व वाक्य सफुतिइ हे जक सीमित जुजुं वनाच्वंगु दु । अथे धका: फुक्क भिक्षुपिं हे अलिह

धाये त्यनागु मखु, मदये धुंकूम्ह विद्वान् भिक्षु राहुल सांकृत्यायन थुज्व:पिं नं आपालं दु गुम्हस्यां भारतजक मखु भारतं तापाक्क तापाक्क नं यात्रा यात । साधन व स्रोतं सम्पन्नगु विश्वया आपालं देय्या भ्रमण याये धुंका: नं नेपा:या थासंथासय् चा:हिले मननिम्ह भिक्षु अमृतानन्द छक: सोलुखुम्बुइ बिज्यात । वसपोल २०४५ सालया दैशाख ८ गतेनिसं बा:छिया निंति यात्राय् बिज्या:गु ख: । वसपोलया हे कथं महासंघया पारित प्रस्ताव कार्यान्वयन यायेत व अन वना: वैशाखपूर्णिमाया महोत्सव हनेत भिक्षु सोलुखुम्बुइ बिज्या:गु ख: । थुगु यात्रा ज्व:छिया वर्णनयात वसपोलं सफूया रूप बिजाबिज्या:गु दु । “सोलुखुम्बू यात्राको डायरी” नामं प्रकाशित ध्व सफू ब्वना: सोलुया बस्तुस्थिति थुइकेत आपालं ग्वाहालि जुइ, अन वस्पोलं गुकथं दु:ख सियाबिज्यात धका: नं थुइ गुकिं धज्या:गु हे भ्रमण यायेत मेमेपिं भन्तेपिन्त उत्प्रेरित याइ । ध्व हे सफू ब्वने धुंका: मनय् लूगु छता निता खँ तया: सफूया चर्चा थन च्वसुइ यायेगु जुइ ।

सगरमाथा अंचलया छगू जिल्ला सोलुखुम्बु मिमाली प्रदेशया लागाय् ला:गु छगू भौगोलिक विकतं जा:गु थाय् ख: वस्पोलं सफुतिइ च्वयाबिज्याइ - “थुकथं यात्रा यानाच्वनाबलय् लँय् गनं नं निम्ह मनूबाहेक मेपिं मखना । लँय् गनं नं छखा छैं धका: नं मखना । व थाय् धात्थें दुर्गम हे जुयाच्वन तर पहाडया दृश्य धा:सा तसकं रमणीय ताल । भंग:त नं आपय् च्व: मखना, छथाय् निथाय् निम्ह प्यम्ह क्व: खना, बस् उलि हे । लँया निखें ह्याउँगु म्हासुगु तुयूगु व वँचुगु लाली गुराँसया स्वां धकंलायेक ह्वयाच्वंगु धा:सा जिमित हे लसकुस यानाच्वं थें ताल । स्वानय् अपाय्च्व: नँ मदु । छमा हे स्वांमाय् नं

गुलाफी, ह्याउँगु, म्हासुगु व तुयूगु रंग नं खना ।
 लँया खवय् पाखे न्हयानाच्वंगु खुसिं तच्चतं आनन्द
 व हःपाः बियाच्चन । लँया दथुइ दथुइ सल्ला-
 घारी दु । गनं गनंया पाखा नांगा हे जुया च्वंगु
 दुसा गनं गनं सालुसे च्वंगु सिमा दु । खुसि छिइ
 माःगु थासय् गाउँ पंचायतया स्थानीय शेर्पातय्
 थःगु हे पहः कथंया बल्लाकं सिँया ताँ दयेका तःगु
 खना । ताँ स्वये बलय् नकतिनि नकतिनि हे जक
 दयेकूगु खने दु । निवाःया यात्राय् खुसि छिइ माःगु
 फुक्क थासय् न्हून्हूया सिँया ताँ खना ।”

सोलुखुम्बु धयागु अज्याःगु थाय् खः गन
 शेर्पाजातिया हे बाहुल्यता दु । यात्राया भवलय्
 शेर्पाजातिया जनजीवन व रहन सहनया वर्णन
 थुकथं दु- “च्या पसलय् दुहाँ वनेव शेर्पातयगु
 शिष्टाचारकथं जिमित छ्यः व चि ल्वाकछुयानाः
 दयेकातःगु च्या, वालासे च्वंगु सफा कपय् तयाः
 बिल । थज्याःगु च्यायात ‘सुचा’ धाइगु जुया-
 च्वन । भतिचा च्या त्वनेवं उकिइ हाकनं लिसा
 तया विइगु जुयाच्चन । थ्व च्या सित्तिकं त्वंकीगु
 जुया च्वन । लामा वा शेर्पा त म्हो नं स्वक्वः
 प्यक्वः छगू-हे इलय् त्वनीपिं जुयाच्चन । ‘गात’
 मथाःतले लिसा ततं याइगु जुयाच्चन । जितः छ्यः
 व चिं वेफाइदा याइगु लिं शिष्टाचारयात लसकुस
 यासे छगू कपजक त्वना ।”

स्थानीय शेर्पातय्सं गबलें नं पशु स्यानाः
 ला नइ मखु तर भीरं कुतुंवनाः सीपिं च्वलय्, फैं,
 चौरी आदि प्राणीया ला धाःसा वामंछवसे नयेगु
 याइ । थ्व खँ नं सोलुखुम्बूयात्राको डायरी’ इ
 उल्लेख जुयाच्चंगु दु । च्वमिं च्वयाविज्याइ -
 फुक्क शेर्पात बुद्धमार्गी जूगुलिं इमिगु छेंय्
 पूजाक्वथा नं सुचुपिचु यानाः अलग्ग हे कथं
 तयातइ । उगु क्वथाय् भगवान् बुद्ध अवलो-
 कितेश्वर, पद्मसंभव व दलाई लामा आदि
 धर्मगुरुया मूर्ति वा किपाः तयातइ । उकीया न्ह्यःनेसं
 न्हयगः कचौराय् लः तयातइ । सुथय् बहनी देवाचा
 व धुं च्याकी ।”

थीथी थाय्या भ्रमण याइबलय् सम्बन्धित
 थाय्या चाल चलन मसियाः तसकं मछिंक च्वने
आनन्दभूमि

माली । अझ गबलें गबलें ला आपत हे नं जुइ ।
 शेर्पातय् बौद्ध विद्वान्तयप्रति गुलि श्रद्धा दु धकाः
 सफुतिइ वर्णन यानातःगु खं नं सिइ दु । बौद्ध
 विद्वान् वा तःधीपिं खनधायेवं आदरपूर्वक खातां
 क्वखायेकाः भागि याः वये धुंकी । थथे भागि याः
 वइपिनिगु छ्यनय् ल्हाः तयाः विइवं लय्ताइगु
 जुयाच्चन तर थेरवादी बौद्ध भिक्षुपिनि थज्याःगु
 चलन मदु । अथे खः सां भिक्षु अमृतानन्द अनया
 चलनकथं सकसितं छ्यनय् ल्हाः तयाबिज्यात ।

सोलुखुम्बुइ महायानी बौद्धधर्मया आधिपत्य
 दःसां धर्मया शिक्षण अपाय्चः क्वातु मजू खनी।
 ततःधीपि लामातय्सं स्थानीय जनताया चाहनाकथं
 धर्मोपदेश याः मवनीपिं जुयाच्चन । थुकीया प्रभाव
 शेर्पातय् गुकथं लानाच्चन धायेबलय् अन
 जातिवाद व जातिभेद जकं दुगु खः ला धयाथें
 भ्रमय् लानाच्चन । लामापिनिगु थ्व हे प्रकृतिं
 यानाः अनया बौद्धतसें बुद्धधर्मया सामान्य खँ तकं
 सिइके मखनाच्चन । बुद्धया जीवनीसम्बन्धी नं
 सामान्य जानकारी मदु । थःगु म्हया ला थम्हं हे
 ध्यनाः धुँया मचातय् नकूम्ह बोधिसत्त्व
 महासत्त्वयात हे बुद्ध तायेकाच्चम्ह छम्हस्या भिक्षु
 अमृतानन्दयाके बुद्ध कुशीनगरय् परिनिर्वाण गुकथं
 जुइ धकाः प्रवचनं लिपा जिज्ञासा प्काच्चनी ।

निक्वः स्वक्वः हृदयाघातं सिकिस्त जुइ
 धुंकूम्ह भिक्षु अमृतानन्द सोलुखुम्बु थुज्याःगु थाय्या
 भ्रमणय् विज्याइगु कल्पनातकं याये मफुगु खँ
 खः । मार्गदर्शक थुप्तेन लामां छगौया लँ धाःगुयात
 स्वधौ बिकाः नं यात्रा यानाबिज्यात । १०-१५
 मिनेट न्यासि वनेवं भासु लनेत बाध्य । छातिइ
 ज्यामछिन कि ‘सोविट्रेड’ नांयागु वासः म्हुतुइ
 तयाः सां यात्रा यानाबिज्यात ।

भगवान् गौतम बुद्धं गबलें नं छथासं जक
 च्वनाः धर्मोपदेश यानाबिमज्याः । गबलें गन सा
 गबलें गन भिक्षुगणसहित भ्रमण यानाबिज्याइ
 भिक्षुपिं छथासं च्वनेगु याये मते धकाः बुद्ध अवलय्
 हे न्वानाबिज्यायेगु याः । थुगु खँयात पुष्टि यायेकथं
 भन्ते गां गामय् बिज्याःगु खः ।

बौद्ध गतिविधि

(नेपालीभाषा)

पूर्णमाको कार्यक्रम

२०५७ वैशाख ६, काठमाडौं -

धेरवाद विहारहरूमा प्रत्येक पूर्णिमाको दिन अनिवार्य एवं निरन्तर बुद्धपूजा, धर्मदेशना र बौद्ध क्रियाकलाप गरिने नेपाली विहारमा आनन्दकुटी विहार रहेको छ। यस विहारमा नेपालका संघनायक भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर रहनुभएको छ। वरिष्ठ भिक्षुमध्येका कुमार काश्यप महास्थविर पनि यसै विहारमा रहनुभएको छ। युवा भिक्षुहरूमा पञ्जामूर्ति, धम्ममूर्ति र पञ्जारत्न पनि यस विहारमा रहदै आउनुभएको छ।

चैत्रपूर्णमा (लुतिपुन्हि) का दिन विविध कार्यक्रमसहित शीलप्रार्थना, बुद्धपूजा र धर्मदेशना भएको थियो। सो वेला त्यस विहारका दायक-सभाका उपासक उपासिकाहरूले भिक्षुसंघलाई दानप्रदान एवं श्रद्धेय भिक्षुहरूसहित उपासक उपासिकामा भोजन दान गरिएको थियो।

युवा बौद्ध संघद्वारा असहायहरूलाई

वस्त्र वितरण

२०५७ चैत्र २६, कास्की -

युवा बौद्ध संघ धर्मशीला बुद्ध विहारको आयोजनामा वस्त्रवितरण कार्यक्रम संपन्न भयो। कार्यक्रममा बुद्धको मूर्तिसामू सामूहिक पंचशील प्रार्थना तथा जापानी भिक्षु मोरियका सोनी र विश्व शान्ति स्तूप अनदूका कोषाध्यक्ष पुष्करमान बुद्धाचार्यले कपडा वितरण कार्यक्रमबारे प्रकाश पार्नुभएको थियो। युवा बौद्ध संघका अध्यक्ष अनिरुद्ध बुद्धाचार्यको सभापतित्वमा सचिव अनिरुद्ध

विक्रम बुद्धाचार्यले संचालन गर्नुभएको सो कार्यक्रममा छोरपाटन र दोविल्ला वरपरका ३६५ जना असहाय व्यक्तिहरूलाई वस्त्र वितरण गरिएको थियो। ६ महिनाको बालकदेखि ८० वर्षका वृद्धहरूलगायत प्रायःजसो गिट्ठी कुट्ने काममा संलग्न निम्न आर्थिक अवस्था भएका परिवार-हरूलाई वितरण गरिएको उक्त तयारी वस्त्रहरू निष्पोजान म्याहोजी जापानवाट दाता मिकिनोर र नारिमात्सु, भिक्षु मोरियका सोनी र कास्की क्षेत्र नं. ३ का पूर्वसांसद कृष्णबहादुर गुरुङको सक्रियतामा युवा बौद्ध संघलाई प्राप्त भएको थियो।

युवा बौद्ध संघले हालसम्म सिविनको सहयोगमा पोखराका ७० जना सडकबाल-बालिकाहरूलाई, सामुदायिक कार्यक्रम सहयोग प्रतिष्ठानको सहयोगमा पोखराका ८५ जना सुकुम्बासीहरूलाई, म्याग्दी बौद्ध संघको सहयोगमा बेनी बजारका ९० जना र घाचोकका ९० जनालाई लेखनाथ न.पा. का. १५ जना अग्निपीडित व्यक्तिहरूलाई र हाल आएर दोविल्ला र छोर पाटनका ३६५ जना व्यक्तिहरूलाई समेत गरी जम्मा ७१५ जनालाई कपडा वितरणकार्य सम्पन्न गरिसकेको छ।

बौद्धजागरण प्रशिक्षण शिविर

समुद्घाटन

२०५६ चैत्र २६, सिरहा -

हिमालयन बुद्धिष्ट एजुकेशन फाउण्डेशन तथा थारू कल्याणकारिणी सभा सिरहा र युवा बौद्ध समूह सिरहाको संयुक्त आयोजनामा थारू

कल्याणकारिणी सभा सिरहाका सचिव सच्चिदानन्द चौधरी थारूको सभापतित्वमा र हिमालयन बुद्धिष्ट एजुकेशन फाउण्डेशनका सदस्य हर्षमुनि शाक्यको प्रमुख आतिथ्यमा निम्न माध्यमिक विद्यालय पडरिया, सिरहामा बौद्ध जागरण प्रशिक्षण शिविर र थारू पंडित प्रशिक्षण शिविरको समुद्घाटन सम्पन्न भयो । उक्त शिविरमा श्रीमती जानकीदेवी चौधरीले स्वागतभाषण गर्नुभएको थियो भने समुद्घाटनभाषण प्रमुख अतिथि हर्षमुनि शाक्यले गर्नुभएको थियो । आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भूका भिक्षु धर्ममूर्तिसमक्ष पंचशील प्रार्थना गरिएको थियो र थारू कल्याणकारिणी समाजको सचिव सच्चिदानन्द चौधरीबाट धन्यवादज्ञापन गरिएको थियो । उक्त शिविरका प्रशिक्षकहरूमा भिक्षु धर्ममूर्ति, हर्षमुनि शाक्य, विपीन्द्र महर्जन, सर्वस्वलाल चौधरी, वासुदेव चौधरी, शत्रुघ्नप्रसाद चौधरी, शाक्य सुरेन्द्र, उमाकान्त चौधरी, महेशकुमार चौधरी थारू, विश्वेश्वर लेखी, अमर लाल चौधरी र खिलानाथ लेखी रहनु भएको थियो ।

शिविरको समापनसमारोह सिरहा क्षेत्र नं. २ का सांसद तथा भू. पू. उद्योग राज्यमंत्री पद्मनारायण चौधरीको सभापतित्वमा भएको थियो । श्रीमती जानकीदेवी चौधरीद्वारा संचालित सो सभामा हर्षमुनि शाक्य, भिक्षु धर्ममूर्ति, प्र.अ. दुर्गानन्द, शत्रुघ्नप्रसाद चौधरी, रामलखन चौधरी खड्गनारायण चौधरी, र नन्दीलाल चौधरीले आ-आफ्नो मनतव्य प्रकट गर्नुभएको थियो ।

बौद्ध जागरण विहारको शिलान्यास

२०५६ चैत्र १३, सप्तरी -

यहाँको मटिगढा पसवनीमा बौद्ध जागरण ज्ञानन्दभूमि

विहारको शिलान्यास नगरमण्डप श्री कीर्तिविहार कीर्तिपुरका भिक्षु अशोककीर्तिले गर्नुभएको थियो । संघाराम विहारका भिक्षु सुशीलद्वारा बुद्धपूजा र परित्राणपाठसमेत संपन्न भयो । उक्त शिलान्यासउपान्त श्री महीकर माध्यमिक विद्यालय प्रसवनीमा बौद्ध जागरण प्रशिक्षण शिविर (प्रथम) को आयोजना थारू युवा बौद्ध समूह सप्तरी (मटिगढा प्रसवनी) र हिमालयन बुद्धिष्ट एजुकेशन फाउण्डेशनको संयुक्त तत्त्वावधानमा २०५६ चैत्र ९ गते देखि १३ गतेसम्म संचालन भयो । उक्त कार्यक्रम थारू युवा बौद्ध समूह सप्तरीका अध्यक्ष महेशकुमार चौधरी थारूको सभापतित्वमा तथा जण्डौल गा.वि.स.का अध्यक्ष भोलानाथ चौधरी थारूको प्रमुखआतिथ्यमा सम्पन्न भएको थियो । उक्त कार्यक्रमको संचालन अरुणकुमार चौधरीले गर्नुभएको थियो भने स्वागतभाषण रामलगन चौधरीले गर्नुभएको थियो । स्वागतगान शंकर प्रसाद चौधरी, श्रीमती निर्मलादेवी चौधरी, केशरीदेवी चौधरी र श्रीमती देवी चौधरी र द्रौपदीकुमारी चौधरीबाट भएको थियो । सो बेला बुद्धधर्म र शिविरको महत्त्वबारेमा हर्षमुनि शाक्य, शत्रुघ्नप्रसाद चौधरी, महावीरप्रसाद चौधरी, जानकीवल्लभशरण, रामदेव चौधरी, उमाकान्त चौधरी, वासुदेव चौधरी, दिलीपकुमार चौधरी, रामदेव यादव, उपेन्द्र राही, निर्मलादेवी चौधरी, वीरकेश्वर चौधरी र आ-आफ्नो मनतव्य दिनुभएको बेचनप्रसा चौधरी प्रशिक्षकहरूमा भिक्षु अशोक कीर्ति, भिक्षु सुशील, सुरेन्द्र शाक्य, हर्षमुनि शाक्य, विपीन्द्र महर्जन, महेशकुमार चौधरी, वासुदेव चौधरी, शत्रुघ्नप्रसाद चौधरी र सर्वस्वलाल चौधरी हुनुहुन्थ्यो । उक्त प्रशिक्षण शिविरमा ६० जना महिला तथा पुरुषहरूले भाग लिएका थिए । शिविरको समापन थारू युवा बौद्ध समूह

सप्तरी (मटिगढा प्रसवनी) का अध्यक्ष महेशकुमार चौधरी थारूको सभापतित्वमा तथा भू. पू. सांसद दुर्गानन्दप्रसादसिंहको प्रमुखआतिथ्यमा सम्पन्न भयो । प्रशिक्षार्थीहरूलाई प्रमाणपत्र र बुद्धधर्म सम्बन्धी ९ वटा किताबहरू निःशुल्क प्रदान गरिएको थियो ।

(नेपालभाषा)

वार्षिकी पुण्यतिथि हन

१९२० चौलाश्व १५, ख्वप -

लुटिपुन्हि कुन्हु नगदेश बुद्ध विहारय् च्वनाविज्याःम्ह श्रामणेर शीलरतन दच्छिन्हयः दिवंगत जुयाविज्याःगुया गुणानुस्मृति वार्षिकी पुण्यतिथि हनेकथं बुद्धपूजा जूगु जुल । उब्यलय् भिक्षु वरसम्बोधि समक्ष शील प्रार्थना जुयाः मदुम्ह श्रामणेरया गुण चर्चा यानाः धर्मोपदेश जूगु जुल । नगदेश बौद्ध समूहया ग्वसालय् जूगु उगु ज्याभवलय् दिवंगत श्रामणेर शीलरत्नया जहान व काय्पिनिगु श्रद्धा गुणानुस्मरण यासे “श्रामणेर शीलरत्न

अक्षयकोष” स्वनेगु तातुनाः ११,११५।- तका नगदेश बौद्ध समूहया ज्ञानकुमार बाडेयात वसपेलया जहान मय्जु कृष्णमाया नकमीं लःल्हानादिल सा भिक्षुसंघयात वसपोलया परिवारपिसं ‘अष्ट परिष्कार’ दान यानादीगु जुल ।

बुद्धपूजाया ज्याइवः न्हयानाच्चन

१९२० बछलाश्व ५, यँ -

भिक्षुपिं विज्यानाच्चंगु विहारकथं त्वःमफीक बुद्धपूजा व बौद्धज्याभवः तःथाय्मछि न्हयानाच्चंगु दु । उक्त ज्याभवःकथं पुन्हिपतिकं आनन्दकुटी विहार स्वयंभू यँय्, अष्टमीपतिकं गण विहार, गणवाहाः, यँय्, संलूपतिकं श्रीघः विहार यँय्, आमाइपतिकं धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः, यँय्, शनिश्चरवारपतिकं धर्मचक्र आश्रम बागवजार, यँय् बुद्धपूजा जुयाच्चंगु दु । अथे हे पुन्हि, अष्टमी व संलूपतिकं हिरण्यवर्ण महाविहार (क्वाःवहाः) यलय् ज्ञानमाला भजन जुयाच्चंगु खँ सुमंगल बौद्ध संघ, नागवाहाः, यलया उपाध्यक्ष हेराकाजी सुजिकाःपाखें सीदुगु दु ।

अनुरोध

आनन्दभूमिको आगामी अंक छुट्टजयन्तीसंघन्धी अमाचाटअंक हुने भएको ले २५४४ औं छुट्टजयन्तीसम्बन्धमा भए गटेका क्रियाकलाप एवं अझा अमाटोहका अमाचाटहरू पठाउन संघन्धित सचैमा अनुरोध गरिएको छ ।

“आनन्दभूमि”

आनन्दकुटी विहार,
स्वयम्भू, काठमाडौं ।

राष्ट्रिय जनगणना

सत्य-तथ्यको जगेर्ना

राष्ट्रिय जनगणना २०५८ बारे बौद्धधर्माबलम्बीहरूमा

आह्वान

- * अहिलेसम्मको राष्ट्रिय जनगणनाहरूमा बौद्धहरूको सही तथ्यांक आउन सकेन । त्यसकारण सही तथ्यांक कायम गर्न लगाउनु हाम्रो कर्तव्य हुन आएको छ । यसका लागि हामी बौद्धहरूले राष्ट्रिय जनगणना २०५८ को व्यक्तिगत विवरण घरदैलोमा भर्न आउँदा गणकले “तपाईंले कुन धर्म मान्नुहुन्छ” भनेर सोद्धा प्रत्येक बौद्धधर्माबलम्बीले “म बौद्धधर्म मान्छु” भनेर प्रष्ट भन्नुहोस् ।
- * गणकले बौद्धधर्ममा चिन्ह लगाएको छ छैन आफैले हेर्नुहोस् ।
- * आफूलाई थाहा नभए आफूभन्दा जान्नेलाई हेर्न लगाएर बौद्धधर्ममा चिन्ह लगाएको बारे निश्चित गर्नुहोस् ।
- * बौद्धधर्मको सट्टामा अन्य धर्मको चिन्ह लगाएको भए सच्याएर बौद्धधर्ममा नै चिन्ह लगाउनुहोस् ।
- * २०५८ सालको राष्ट्रिय जनगणनामा आफूले पनि बौद्धधर्म लेखाउनुहोस् र अरू बौद्धहरूलाई पनि बौद्धधर्म लेखन-लेखाउन लगाउनुहोस् ।

धर्मोदय समा

काठमाडौं ।

प्रचार गर्ने संघसंस्था : आनन्दकुटी विहार

आनन्दभूमि

स्वयम्भू, काठमाडौं ।

धर्मोदय सभाद्वारा चितवनमा आयोजित सातौं
राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलनमा भिक्षुहरूद्वारा शान्तिपाठ

ज्ञानमाला महासंघद्वारा भक्तपुरमा आयोजित तृतीय
राष्ट्रिय ज्ञानमाला सम्मेलनमा ज्ञानमाला भजन

आनन्दभूमिको अनुरोध

१. ग्राहकको म्याद सकिएका ले निरन्तरताको लागि शुल्क पठाई नवीकरणगर्नुहुन अनुरोध छ।
२. आजीवनग्राहक वा साधारणग्राहकपर्यन्तमा पत्रिका नपुगेका ले आफ्नो पूर्ण ठेगाना लेखी पत्रिका नपुगेको सूचना पोष्ट बक्स नं. २००७, १४१८ वा संपादक, व्यवस्थापक, प्रकाशकमध्ये सुविधा पर्ने ठाउँमा लिखित खबर पठाउनुहुन अनुरोध छ।
३. बुद्धधर्मसंबन्धी ज्ञानका अभिलाषीहरूले यथाशीघ्र साधारण वा आजीवन शुल्क क्रमशः ६०/- वा १०००/- बुझाई सदस्यता ग्रहण गर्नुहुन अनुरोध छ।
४. विज्ञापनदाता बन्नुभई आफ्नो व्यापारको प्रचार तथा बुद्धधर्मप्रतिको श्रद्धा अभिव्यक्तगरी पत्रिकालाई सहयोग गर्नुहुन अनुरोध छ।
५. लेखकहरूले लेख पठाउनुहुँदा साइज मिलेको कागजमा एकतिरमात्र बुझिने राम्रो अक्षरले लेखिल्याएको हुनुपर्दछ।
६. अक्षर स्पष्ट नभएका फोटोकपी, कार्बोनकपी र लेखाइ भएको लेख रचना स्वतः निस्किय रहनेछ।
७. बौद्धगतिविधिसंबन्धी समाचार पठाउँदा छोटो, उपलब्धिपूर्ण कुरामात्र उल्लेख गरी पठाउनुहुन अनुरोध छ। प्रत्येक औंसीपछि पठाइएको समाचार पछिल्लो अंकमा मात्र राख्न सकिनेछ।
८. विज्ञापनदर निम्नप्रकार छः
 - (क) सबभन्दा पछाडिको कभरको पूरा पृष्ठको ३०००/-
 - (ख) भित्री कभर पूरा पृष्ठको २०००/- आधा पृष्ठको ११००/- र चौथाइ पृष्ठको ६००/-
 - (ग) साधारण पेजमा पूरा पृष्ठको १०००/- आधा पृष्ठको ६००/- र चौथाइ पृष्ठको ४००/-